

**ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ: ΘΕΣΜΟΙ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ
ΣΤΙΣ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ***

1. Εισαγωγή
2. Το Θεσμικό Πλαίσιο της Κοινωνικοποίησης
3. Ο Απολογισμός Λειτουργίας των Θεσμών Συμμετοχής
4. Οι Δυσκολίες στην Εισαγωγή Θεσμών Αποτελεσματικής Συμμετοχής
5. Οι Θεσμοί Συμμετοχής στις Χώρες της ΕΟΚ
6. Η Σημερινή Κατάσταση
7. Μια Επανατοποθέτηση σε Νέες Κατευθύνσεις
8. Βιβλιογραφία
9. Παράρτημα

Κείμενο Θεσμίας Ηρακλής από το Δ. Παππάς, αναπληρωτής
Καθηγητής, Τ.Ε. Οικονομικών Επιστημών, Παν. Αθηνών

1. Εισαγωγή

Το ζήτημα της συμμετοχής των εργαζομένων αλλά και εκπροσώπων άλλων κοινωνικών φορέων και οργανώσεων στη λειτουργία και οργάνωση των ελληνικών επιχειρήσεων, είναι σύνθετο και παρουσιάζει σημαντικότατο επιστημονικό ενδιαφέρον, τόσο από νομική-συνταγματική, όσο και από πολιτική και οικονομική-οργανωτική άποψη. Το ίδιο ακριβώς συμβαίνει και με τους θεσμούς συμμετοχής, δηλαδή νόμους, συλλογικές συμβάσεις και γενικότερες ή ειδικότερες συμφωνίες και διατάξεις μέσω των οποίων υλοποιούνται κατά καιρούς οι συμμετοχικές διαδικασίες.

Οι θεσμοί συμμετοχής των εργαζομένων και άλλων κοινωνικών φορέων και οργανώσεων στις ελληνικές επιχειρήσεις, δημόσιες ή ιδιωτικές, αποτελούν πρόσφατο γεγονός. Η συμμετοχή υπήρξε αίτημα του ελληνικού συνδικαλιστικού κινήματος και των πολιτικών κομμάτων κυρίως της αριστεράς από τις αρχές του 20ου αιώνα και ιδιαίτερα μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Το αίτημα όμως τέθηκε με καθαρότητα και σαφήνεια μετά την πτώση της στρατιωτικής δικτατορίας και εκφράστηκε μέσα από διάφορες διατάξεις του Συντάγματος του 1974.

Υπήρχε από παλιότερα, αλλά σε περιορισμένη κλίμακα στην Ελλάδα, η συμμετοχή του παράγοντα εργασία, όχι των εργαζομένων, σε επιχειρησιακά κέντρα αποφάσεων και σε συμβούλια διοικητικών οργάνων, που είχαν ως αντικείμενο τη χάραξη ή την άσκηση κοινωνικής πολιτικής. Υπήρξε επίσης περιορισμένος αριθμός περιπτώσεων συμμετοχής των εργαζομένων στα όργανα Ιδιωτικών ή Δημοσίων Επιχειρήσεων, ιδιαίτερα κατά τη λήψη αποφάσεων σχετικά με θέματα προσωπικού και αμοιβών, υπήρξε η πλούσια εμπειρία προβληματισμού από το κίνημα των εργοστασιακών σωματείων μετά το 1974, όπως υπήρξαν από το 1981 οι επιτροπές υγιεινής και ασφάλειας με συμμετοχή εκπροσώπων των εργαζομένων. Υπήρξαν τέλος πάμπολλες άλλες απόπειρες θεσμοθέτησης εντός και εκτός Βουλής συμμετοχικών διαδικασιών για τους εργαζομένους. Ο νόμος 1264/82 "για τον εκδημοκρατισμό του συνδικαλιστικού κινήματος και την κατοχύρωση των συνδικαλιστικών ελευθεριών των εργαζομένων" που

Το μέρος της εργασίας που αναφέρεται στον απολογισμό της λειτουργίας των θεσμών της συμμετοχής και στις δυσκολίες που συνάντησαν κατά την εφαρμογή τους, βασίστηκε, ελλείψει κατάλληλης βιβλιογραφίας και μελετών, σε εσωτερικά έγγραφα και κείμενα των Υπουργείων, σε συνεντεύξεις με πρόσωπα, σε κείμενα εφημερίδων και περιοδικών, σε αποφάσεις και πρακτικά συνεδρίων συνδικαλιστικών οργανώσεων, σε πρακτικά ημερίδων, όπως και στην προσωπική εμπειρία του συγγραφέα. Χρησιμότετες πληροφορίες προέκυψαν επίσης από τη μελέτη και την ανάλυση του περιεχομένου των ημερησίων διατάξεων και των πρακτικών των συνεδριάσεων των οργάνων συμμετοχής, όπως και από τη μελέτη των απόψεων των πολιτικών κομμάτων.

Σημειώνεται ότι σε αντίθεση με την Ελλάδα, η συμμετοχή εργαζομένων και εκπροσώπων κοινωνικών φορέων και οργανώσεων έχει μια μακρότατη παράδοση στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες που ανάγεται πολλές φορές στο τέλος του περασμένου αιώνα ή στην εποχή του μεσοπολέμου. Το σύγχρονο Management έχει επίσης επιβάλει διεθνώς προχωρημένους τρόπους συμμετοχής με εντυπωσιακά αποτελέσματα. Στην Ελλάδα υπήρχαν πάντοτε ερωτηματικά αν η συγκεντρωτική λειτουργία του κράτους και οι έντονες πολιτικές παρεμβάσεις στις Δημόσιες Επιχειρήσεις συμβιβάζονται με τη διάχυση δύναμης και εξουσίας που δημιουργούν οι συμμετοχικές διαδικασίες.

Σημειώνεται επίσης ότι παρά τη σημασία του γεγονότος, της εισαγωγής δηλαδή και εφαρμογής συμμετοχικών διαδικασιών, που η μορφή και η έκτασή της δεν είχε ανάλογο προηγούμενο στην Ελλάδα, δεν υπάρχουν μέχρι σήμερα σοβαρές απόπειρες ουσιαστικής και τεκμηριωμένης αποτίμησής τους.

Ο όρος Κοινωνικοποίηση είναι όρος φορτισμένος πολιτικά και ιδεολογικά στην Ελλάδα μετά το 1974 και χρησιμοποιήθηκε με πολλές σημασίες μέχρι σήμερα. Κύρια όμως, άλλοτε για να δείξει την κυριαρχία του κράτους και των εργαζομένων στις χώρες του υπαρκτού σοσιαλισμού και άλλοτε την επέκταση του κράτους και τη συμμετοχή των εργαζομένων και άλλων κοινωνικών φορέων και οργανώσεων στις χώρες της Δ.Ευρώπης στη λήψη οικονομικών αποφάσεων(3), (49).

2. Το Θεσμικό Πλαίσιο της Κοινωνικοποίησης

2.1 Ο Νόμος και τα Προεδρικά Διατάγματα

Με το νόμο 1365/83⁽¹⁾,⁽²⁾ καθιερώνεται η συμμετοχή στη διοίκηση, στη χάραξη της στρατηγικής, στον προγραμματισμό και στον έλεγχο των Δημοσίων Επιχειρήσεων, των εκπροσώπων του κράτους, της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, των εργαζομένων, των κοινωνικών οργανώσεων και των νομικών ή φυσικών προσώπων που κατέχουν μετοχές της επιχείρησης.

Στόχοι της συμμετοχής είναι η εξυπηρέτηση του εθνικού συμφέροντος και του κοινωνικού συνόλου, η εναρμόνιση της λειτουργίας των Δημοσίων Επιχειρήσεων με τα προγράμματα οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, η εξοικονόμηση πόρων και η αύξηση της παραγωγικότητας και της αποδοτικότητάς τους.

Ο νόμος αυτός, που ονομάστηκε Νόμος για την Κοινωνικοποίηση, έχει εφαρμογή στις Δημόσιες Επιχειρήσεις ή τις Επιχειρήσεις Δημόσιου Χαρακτήρα ή Κοινής Ωφέλειας όπως τις ονομάζει, τις κρατικές τράπεζες και τις κρατικές ασφαλιστικές εταιρείες. Ειδικότερα, εφόσον αυτές έχουν ζωτική σημασία για την εξυπηρέτηση βασικών αναγκών του κοινωνικού συνόλου και το μετοχικό τους κεφάλαιο ανήκει ολόκληρο ή κατά απόλυτη πλειοψηφία στο δημόσιο. Παράλληλα ο νόμος (άρθρο 4) καθιέρωνε ειδικές διαδικασίες για τη λήψη αποφάσεων για απεργία από τους εργαζόμενους στις επιχειρήσεις αυτές.

Το παραπάνω θεσμικό πλαίσιο της συμμετοχής υλοποιήθηκε το 1985 με πανομοιότυπα Προεδρικά Διατάγματα στις Δημόσιες Επιχειρήσεις του Ηλεκτρισμού (ΔΕΗ), των Τηλεπικοινωνιών (ΟΤΕ), των Σιδηροδρόμων (ΟΣΕ), των Ταχυδρομείων (ΕΛΤΑ) το 1986, στην Εταιρεία Υδρευσης και Αποχέτευσης Πρωτεύουσας το 1987 και στους Οργανισμούς Υδρευσης και Αποχέτευσης της Θεσσαλονίκης το 1988 (Βλ. Πίνακα 1)⁽⁴⁾. Το θεσμικό αυτό πλαίσιο που αναφέρεται στη "δομή, το ρόλο και τον τρόπο διοίκησης και λειτουργίας" αυτών των Δημόσιων Επιχειρήσεων ορίζει:

- Την Αντιπροσωπευτική Συνέλευση Κοινωνικού Ελέγχου ως όργανο κοινωνικού ελέγχου, με αποφασιστικές αρμοδιότητες στον προγραμματισμό της επιχείρησης στους τομείς των επενδύσεων, .. της

χρηματοδότησης, των τιμολογίων, των προμηθειών και του εργατικού δυναμικού, και με γνωμοδοτικές αρμοδιότητες σε άλλα κύρια ή δευτερεύοντα ζητήματα. Το όργανο αυτό αποτελείται από 27 μέλη, εκ των οποίων το ένα τρίτο είναι εκπρόσωποι του κράτους, ένα τρίτο εκπρόσωποι των εργαζομένων και ένα τρίτο εκπρόσωποι κοινωνικών ομάδων και οργανώσεων, όπως ο Σύνδεσμος Ελληνικών Βιομηχανιών, το Τεχνικό Επιμελητήριο, η Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος, η Τοπική Αυτοδιοίκηση κ.ά. (Βλ. Πίνακες 2 και 3). Το όργανο αυτό στους Οργανισμούς Υδρευσης και Αποχέτευσης Θεσσαλονίκης αποτελείται από 15 μέλη, ανά πέντε εκπρόσωποι του κράτους, εργαζομένων και κοινωνικών φορέων και οργανώσεων.

- Το Διοικητικό Συμβούλιο ως το όργανο που αποφασίζει για τη διοίκηση της επιχείρησης, τη διαχείριση της περιουσίας της και γενικά την επιδίωξη των σκοπών της επιχείρησης εκτός των θεμάτων που είναι αρμοδιότητα της Αντιπροσωπευτικής Συνέλευσης Κοινωνικού Ελέγχου. Το όργανο αυτό αποτελείται από 9 μέλη εκ των οποίων τα δύο τρίτα είναι εκπρόσωποι του κράτους και το ένα τρίτο εκπρόσωποι των εργαζομένων. Το όργανο αυτό στις περιπτώσεις των ΕΛΤΑ, της ΕΥΔΑΠ και των ΟΥΘ και ΟΑΘ έχει διαφορετική σύνθεση και περιέχει και εκπροσώπους της Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Βλ. Πίνακα 4).

- Το Κεντρικό Εργασιακό Συμβούλιο ως όργανο που αποφασίζει για θέματα πολιτιστικά, αθλητικά, λεσχών και εστιατορίων και εισηγείται για θέματα οργάνωσης, λειτουργίας, ελέγχου και μεθόδων αύξησης της παραγωγικότητας. Το όργανο αυτό αποτελείται από 9 μέλη, εκπροσώπους των εργαζομένων. Στις περιπτώσεις των ΟΑΘ, ΟΥΘ το όργανο αυτό είναι πενταμελές (Βλ. Πίνακα 5).

Ορίζονται επίσης δευτεροβάθμια όργανα στην περιφέρεια που αντιστοιχούν στην Αντιπροσωπευτική Συνέλευση Κοινωνικού Ελέγχου και στο Κεντρικό Εργασιακό Συμβούλιο, και ασχολούνται με τοπικά ζητήματα (Βλ. Πίνακα 6).

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΜΕΝΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΝΟΜΟ
1365/1983

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ	Π.Δ.
1. Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού (ΔΕΗ)	57/1985
2. Οργανισμός Τηλεπικοινωνιών της Ελλάδος (ΟΤΕ)	58/1985
3. Οργανισμός Σιδηροδρόμων Ελλάδος (ΟΣΕ)	59/1985
4. Ελληνικά Ταχυδρομεία (ΕΛΤΑ)	295/1986
5. Εταιρεία Υδρευσης και Αποχέτευσης Πρωτεύουσας (ΕΥΔΑΠ)	488/1987
6. Οργανισμός Υδρευσης Θεσσαλονίκης (ΟΥΘ)	61/1988
7. Οργανισμός Αποχέτευσης Θεσσαλονίκης (ΟΑΘ)	60/1988

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΤΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ
(ΑΣΚΕ)

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ	ΕΚΠΡΟΣ. ΕΡΓΑΖ.	ΕΚΠΡΟΣ. ΚΡΑΤΟΥΣ	ΕΚΠΡΟΣ. ΚΟΙΝ.ΟΜΑΔΩΝ & ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ	ΕΚΠΡΟΣ. Τ.Α.	ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ
1. ΔΕΗ	9	9	8	1	27
2. ΟΤΕ	9	9	8	1	27
3. ΟΣΕ	9	9	8	1	27
4. ΕΛΤΑ	9	9	8	1	27
5. ΕΥΔΑΠ	9	9	5	4	27
6. ΟΥΘ	5	5	3	2	15
7. ΟΑΘ	5	5	3	2	15

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΟΜΑΔΩΝ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΤΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ (ΑΣΚΕ)

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΦΟΡΕΑΣ ή ΟΡΓΑΝΩΣΗ	ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ	Αρ. εκπρ. ανά επιχ.
Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος (ΓΣΕΕ)	Σε όλες πλην ΟΥΘ και ΟΑΘ	1
Πανελλήνια Συνομοσπονδία Ενώσεων Γεωργικών Συνεταιρισμών (ΠΑΣΕΓΕΣ)	"	1
Τεχνικό Επιμελητήριο της Ελλάδας (ΤΕΕ)	"	1
Βιοτεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος (ΒΕΕ)	" & πλην ΕΥΔΑΠ	1
Σύνδεσμος Ελληνικών Βιομηχανιών (ΣΕΒ)	" & πλην ΕΥΔΑΠ	1
Οικονομικό Επιμελητήριο της Ελλάδος (ΟΕΕ)	" & πλην ΕΥΔΑΠ	1
Ενωση των Εμπορικών και Βιομηχανικών Επιμελητηρίων της Ελλάδος (ΕΕΒΕΕ)	ΕΛΤΑ & ΕΥΔΑΠ	1
Γενική Συνομοσπονδία Αγροτικών Συλλόγων Ελλάδος (ΓΕΣΑΣΕ)	ΔΕΗ	1
Συντονιστική Επιτροπή Εμπορικών Συλλόγων Ελλάδος (ΣΕΕΣΕ)	ΟΤΕ, ΕΛΤΑ	1
Πανελλήνιος Σύνδεσμος Εξαγωγέων (ΠΣΕ)	ΟΣΕ	1
Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Αθηνών (ΕΒΕΑ)	ΕΛΤΑ, ΕΥΔΑΠ	1
Ανωτάτη Διοίκηση Ενώσεων Δημοσίων Υπαλλήλων (ΑΔΕΔΥ)	ΕΥΔΑΠ	1
Εργατικό Κέντρο Θεσσαλονίκης	ΟΥΘ, ΟΑΘ	1
Βιοτεχνικό Επιμελητήριο Θεσσαλονίκης	ΟΥΘ, ΟΑΘ	1
Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Θεσσαλονίκης	ΟΥΘ, ΟΑΘ	1
ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ	Σε όλες εκτός ΕΥΔΑΠ και ΟΥΘ, ΟΑΘ	1 4 2

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΤΟ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ (Δ.Σ.)*

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ	ΕΚΠΡΟΣ. ΕΡΓΑΖ.	ΕΚΠΡΟΣ. ΚΡΑΤΟΥΣ	ΕΚΠΡΟΣ. Τ.Α.	ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ
1. ΔΕΗ	3	6	0	9
2. ΟΤΕ	3	6	0	9
3. ΟΣΕ	3	6	0	9
4. ΕΛΤΑ	2	5	2	9
5. ΕΥΔΑΠ	2	5	2	9
6. ΟΥΘ	1	4	2	7
7. ΟΑΘ	1	4	2	7

* Με βάση το Νόμο 1892/90 στη ΔΕΗ και τον ΟΤΕ οι εκπρόσωποι του κράτους αυξήθηκαν σε 8.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ (Ε.Σ.)

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ	ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΙ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ
1. ΔΕΗ	9
2. ΟΤΕ	9
3. ΟΣΕ	9
4. ΕΛΤΑ	9
5. ΕΥΔΑΠ	9
6. ΟΥΘ	5
7. ΟΑΘ	5

ΠΙΝΑΚΑΣ 6

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΤΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟΥ
ΕΛΕΓΧΟΥ (ΠΕΣΚΕ)

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ	ΕΚΠΡΟΣ. ΕΡΓΑΖ.	ΕΚΠΡΟΣ. ΕΠΙΧΕΙΡ.	ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ
1. ΔΕΗ	1	1	όλα τα μέλη
2. ΟΤΕ	1	1	"
3. ΟΣΕ	1	1	"
4. ΕΛΤΑ	1	1	"

Ορίζεται ακόμα ότι οι εκπρόσωποι των εργαζομένων εκλέγονται με καθολική ψηφοφορία κάθε τρία χρόνια και ότι τα μέλη της Αντιπροσωπευτικής Συνέλευσης Κοινωνικού Ελέγχου, του Διοικητικού Συμβουλίου και του Κεντρικού Εργασιακού Συμβουλίου, δεν μπορούν να είναι ταυτόχρονα μέλη διοικητικών συμβουλίων συνδικαλιστικών οργανώσεων της επιχείρησης.

Το παραπάνω νομικό πλαίσιο αποτέλεσε τον ακρογωνιαίο λίθο των συμμετοχικών διαδικασιών και εξέφρασε την άποψη και τις επιθυμίες τόσο της Κυβέρνησης της εποχής εκείνης όσο και του Πανελληνίου Συνδικαλιστικού Κινήματος, που ως πολιτικός οργανισμός έδινε έτσι έκφραση στα ιδεολογικά και κοινωνικά του οράματα. Η αντιπολίτευση ανάλογα με την οπτική της γωνία είχε διαφοροποιημένες απόψεις. Η αριστερά θεωρούσε αυτούς τους θεσμούς απαραίτητους και προωθούσε τη διεύρυνσή τους ενώ η δεξιά υποστήριζε ότι θα οδηγήσουν σε περαιτέρω αποδιοργάνωση τις Δημόσιες Επιχειρήσεις.

Ορισμένα χαρακτηριστικά στοιχεία για τις επιχειρήσεις όπου εφαρμόστηκαν οι θεσμοί της Κοινωνικοποίησης υπάρχουν στο Παράρτημα.

2.2 Οι Διοικήσεις

Οι διοικήσεις των επιχειρήσεων αυτών μέχρι την εισαγωγή των θεσμών συμμετοχής, αποτελούνταν αποκλειστικά (εκτός των επιχειρήσεων Υδρευσης και Αποχέτευσης όπου υπήρχαν εκπρόσωποι της Τ.Α.) από άτομα διορισμένα από το κράτος. Ο Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου, ο Γενικός Διευθυντής της Επιχείρησης και τα υπόλοιπα μέλη ήταν πρόσωπα που η επιλογή τους ήταν συνήθως πολιτική και σπάνια βασιζόταν σε αξιοκρατικά κριτήρια προσόντων, γνώσεων και ικανοτήτων, μια κατάσταση με σίγουρα αρνητικά αποτελέσματα στα ζητήματα της διοικητικής αυτονομίας και την αποτελεσματικότητα των Δημοσίων Επιχειρήσεων. Με αυτόν τον τρόπο ο έλεγχος των αποφάσεων από την πολιτική εξουσία ήταν απόλυτα εξασφαλισμένος και τα Διοικητικά Συμβούλια λειτουργούσαν ως προέκταση της κυβερνητικής εξουσίας στις Δημόσιες Επιχειρήσεις. Αντίθετα με τους συμμετοχικούς θεσμούς, ένα μέρος των μελών των Διοικητικών Συμβουλίων είναι εκλεγμένοι εκπρόσωποι των

εργαζομένων και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, σχετικά ανεξάρτητων από την Κυβέρνηση και την κεντρική εξουσία.

2.3 Το Συνδικαλιστικό Κίνημα

Το συνδικαλιστικό κίνημα στις επιχειρήσεις Ηλεκτρισμού, Τηλεπικοινωνιών, Σιδηροδρόμων, των Ταχυδρομείων και της Υδρευσης-Αποχέτευσης στην Ελλάδα, αν και με επιμέρους ιδιαιτερότητες, έχει κύρια συντεχνιακό χαρακτήρα με μεγάλη παράδοση διεκδικήσεων, οικονομικών κατακτήσεων και προνομίων. Βοήθησε με τους αγώνες του στον περιορισμό της αυταρχικής εξουσίας και στον εκδημοκρατισμό του γενικότερου συνδικαλιστικού κινήματος, αλλά αναπτύχθηκε σε μια διαρκή αντιπαράθεση με τις διοικήσεις των επιχειρήσεων. Με πρωτοβουλίες του υπήρξαν απόπειρες κατάργησης του διευθυντικού δικαιώματος, ισχυρότατες πιέσεις για συνδιοίκηση και συνδιαχείριση, χωρίς όμως συνυπευθυνότητα για το αποτέλεσμα.

Οι διεκδικήσεις του συνδικαλιστικού κινήματος οδήγησαν σε ικανοποιητικές αμοιβές, αλλά και σε περαιτέρω σμίκρυνση του ανοίγματος της ψαλίδας των μισθών, ανεξάρτητα από προσόντα, αποδοτικότητα και ευθύνη. Οι οικονομικές κατακτήσεις ξεπέρασαν πολλές φορές την αντοχή και τις δυνατότητες των επιχειρήσεων και καθιέρωσαν αντιπαραγωγικές εργασιακές πρακτικές και συνήθειες.

Δύο στοιχεία είναι πολύ χρήσιμο να ληφθούν υπόψη για τη μορφή του συνδικαλιστικού κινήματος και που ενδεχομένως επηρέασαν τη σχέση του με τους θεσμούς συμμετοχής. Πρώτον ότι το συνδικαλιστικό κίνημα στην Ελλάδα είναι έντονα κομματικοποιημένο, γεγονός που προσθέτει στρεβλώσεις διαφόρων ειδών και παραμορφώνει τη βούληση των εργαζομένων. Δεύτερον ότι το συνδικαλιστικό κίνημα στο εσωτερικό αυτών των επιχειρήσεων είναι χωρίς μεγάλη συνοχή και ενότητα, πράγμα που αποδεικνύεται από το μεγάλο αριθμό σωματείων που υπάρχουν με βάση ειδικότητες και συντεχνιακά συμφέροντα (βλ. Πίνακα 15). Ενδιαφέροντα στοιχεία για την κατάσταση του συνδικαλιστικού κινήματος στην Ελλάδα υπάρχουν στα βιβλία των Γ.Κουκουλέ, Α.Μητρόπουλου και Θ.Κουτρούκη(5), (6), (24).

3. Ο Απολογισμός Λειτουργίας των Θεσμών Συμμετοχής

Μια κριτική για την απόδοση των θεσμών συμμετοχής στις επτά κοινωνικοποιημένες επιχειρήσεις στο χρονικό διάστημα ουσιαστικής λειτουργίας τους από το Νοέμβριο 1985 μέχρι τις αρχές του 1992, θα πρέπει να εκτιμήσει κατά πόσο προωθήθηκαν οι στόχοι, όπως έχουν διατυπωθεί στο σχετικό νόμο "Εξυπηρέτηση του εθνικού συμφέροντος και του κοινωνικού συνόλου, ενεργό συμμετοχή των εργαζομένων,, την αύξηση της παραγωγικότητας και της αποδοτικότητας προς όφελος των εργαζομένων της επιχείρησης και για τη βελτίωση των παρεχομένων υπηρεσιών προς το κοινωνικό σύνολο"⁽¹⁾. Μια τέτοια συγκριτική ανάλυση δεν είναι εύκολη. Γι' αυτό, η κριτική θα γίνει μέσα από την παρουσίαση του έργου και της λειτουργίας των διαφόρων οργάνων όπως της Αντιπροσωπευτικής Συνέλευσης Κοινωνικού Ελέγχου, του Διοικητικού Συμβουλίου, του Εργασιακού Συμβουλίου και των άλλων δευτερευούσης σημασίας οργάνων της Κοινωνικοποίησης.

3.1 Η Αντιπροσωπευτική Συνέλευση Κοινωνικού Ελέγχου

Από την ανάλυση του περιεχομένου των ημερησίων διατάξεων, των πρακτικών των συνεδριάσεων και των συνεντεύξεων με μέλη της, όπως και από άλλα γραπτά κείμενα των Αντιπροσωπευτικών Συνελεύσεων Κοινωνικού Ελέγχου, στις επτά επιχειρήσεις, μπορούν να επισημανθούν τα κύρια θέματα συζητήσεων και αποφάσεων. Παρατηρείται ότι υπάρχει αδυναμία να ασχοληθούν με θέματα ουσιώδη, όπως θέματα προγραμματισμού, επενδύσεων, ανθρώπινου δυναμικού, κοστολόγησης, τιμολογίων κ.ά., που είναι εκείνα με τα οποία θα έπρεπε να ασχολούνται κατά κύριο λόγο. Αλλά και όταν ασχολούνται, αυτό γίνεται με τρόπο αποσπασματικό και χωρίς μελέτη και προπαρασκευή. Τουναντίον ασχολούνται κύρια με εγκρίσεις ισολογισμών, προϋπολογισμών και κανονισμών, δηλαδή με θέματα διαχείρισης και όχι πολιτικής.

Υπάρχει ελλιπής προπαρασκευή των θεμάτων που πρόκειται να συζητηθούν, αποφυγή των μεγάλων θεμάτων και αποφάσεων των επιχειρήσεων που χρειάζονται κοινωνική συναίνεση και έλεγχο, αποφυγή συζητήσεων για τον εκσυγχρονισμό και για το μέλλον των επιχει-

ρήσεων. Υπάρχουν συνεχώς διαφωνίες και αντιπαραθέσεις με βάση κομματικά κριτήρια και απόπειρες καταδίκης και κριτικής των αποφάσεων του Διοικητικού Συμβουλίου και της Κυβέρνησης. Ένα τέτοιο προσφιλέθιο θέμα είναι η αύξηση των τιμολογίων, ιδιαίτερα εκείνων της ΔΕΗ και του ΟΤΕ (βλ. Πίνακες 7, 8 και 9)(7).

Οι Αντιπροσωπευτικές Συνελεύσεις Κοινωνικού Ελέγχου έχουν συχνά έλλειψη απαρτίας. Από τις 145 συνελεύσεις που ορίστηκαν ως σύνολο, μόνο το 50% πραγματοποιήθηκε, γιατί απουσίαζαν συστηματικά οι εκπρόσωποι του κράτους και των κοινωνικών οργανώσεων. Απουσιάζουν επίσης συστηματικά οι εκπρόσωποι της ΓΣΕΕ, της ΠΑΣΕΓΕΣ αλλά και του ΣΕΒ και του ΤΕ, ίσως γιατί είχε δημιουργηθεί η αίσθηση πως πρόκειται για μια εσωτερική υπόθεση μεταξύ διοικήσεως και εργαζομένων. Σπάνια απουσίαζαν εκπρόσωποι των εργαζομένων που είναι συνήθως καλά ενημερωμένοι, ενώ οι εκπρόσωποι του κράτους και των κοινωνικών οργανώσεων δεν έχουν συνήθως καλή ενημέρωση και γνώση των θεμάτων (βλ. Πίνακες 10 και 11)(7).

3.2 Το Διοικητικό Συμβούλιο

Το έργο και ο τρόπος λειτουργίας των Διοικητικών Συμβουλίων δεν φαίνεται να παρουσιάζει σημαντικές διαφορές από εκείνο της εποχής πριν από την εισαγωγή των θεσμών συμμετοχής. Αυτό είναι το βασικό συμπέρασμα που προκύπτει από την ανάλυση του περιεχομένου των ημερησίων διατάξεων και πρακτικών των συνεδριάσεων του Διοικητικού Συμβουλίου των επιχειρήσεων, όπως και από προσωπικές συνεντεύξεις με μέλη τους. Τα Διοικητικά Συμβούλια συνεχίζουν να αντιμετωπίζουν τα προβλήματα των επιχειρήσεων κατά περίπτωση, επικυρώνοντας συνήθως τις προτάσεις των υπηρεσιών τους (βλ. Πίνακες 12 και 13).

Γενικότερα, πλην του νέου στοιχείου της συμμετοχής των εκπροσώπων των εργαζομένων, τα Διοικητικά Συμβούλια δεν φαίνεται να έχουν ενσωματώσει στη λειτουργία τους τους νέους θεσμούς συμμετοχής. Αναπαράγεται η ίδια κατάσταση όπως και πριν, πράγμα που σημαίνει πως οι λόγοι της κακής λειτουργίας του Διοικητικού Συμβουλίου πρέπει να αναζητηθούν στη δομή, την οργάνωση και τον τρόπο λειτουργίας των επιχειρήσεων και της ευρύτερης πολιτικής

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

ΘΕΜΑΤΑ ΣΥΖΗΤΗΣΕΩΝ ή ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΤΙΚΗ
ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ (ΑΣΚΕ) (1985-1992)

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ	ΔΕΗ	ΟΤΕ	ΟΣΕ
Ανακοινώσεις	2	1	9
Επικύρωση πρακτικών	3	2	8
Εγκριση πεπραγμένων	3	1	2
Εγκριση ισολογισμού	5	7	2
Εγκριση προϋπολογισμού	5	7	4
Εγκριση κανονισμών	1	7	5
Τροποποίηση ιδρυτικού νόμου	0	0	2
Ενημέρωση	2	3	1
Εγκριση τιμολογίων	6	4	3
Δανειοδοτήσεις	0	0	3
Αναμόρφωση προϋπολογισμών	0	0	3
Σχέσεις εργαζομένων-διοίκησης	2	0	0
Εργασιακά θέματα	5	0	0
Θυγατρικές εταιρείες	0	4	0
Εκλογή Προεδρίου	3	4	4
Μη νόμιμες προσλήψεις	1	1	0
Επιλογή ελεγκτών	0	2	0
Ρόλος των ΑΣΚΕ	1	1	0
Μακροχρόνιο πρόγραμμα	5	6	1
Μακροχρόνιο οριακό κόστος	3	0	0
Προγραμματισμός εργατικού δυναμικού	0	1	0

ΠΙΝΑΚΑΣ 8

ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΤΙΚΗ
ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ (ΑΣΚΕ) ΤΩΝ ΕΛΤΑ
(1986-1991)

Εκλογή Προεδρείου 1988, 1991

Σύστημα αξιολόγησης προσωπικού

Εγκριση προϋπολογισμού 1988, 1989, 1990
" ισολογισμού 1987, 1988
" κοιν.ισολογισμού 1987

Διορισμός Ελεγκτών 1988, 1989, 1990

Εγκριση κανονισμού λειτουργίας της ΑΣΚΕ

Εγκριση τιμολογίων 1989, 1991

Απόρριψη τιμολογίων 1990

ΠΙΝΑΚΑΣ 9

ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ ΤΗΣ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΤΙΚΗΣ
ΣΥΝΕΛΕΥΣΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ (ΑΣΚΕ) ΤΗΣ
ΕΥΔΑΠ (1987-1991)

Εκλογή Προεδρείου 1989, 1990

Ισολογισμός 1988

Εγκριση τιμολογίων 1989

ΠΙΝΑΚΑΣ 10

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΤΙΚΗΣ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗΣ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ (ΑΣΚΕ) (1985-1991)

Ετος Επιχείρηση	ΔΕΗ	ΟΤΕ	ΟΣΕ	ΕΛΤΑ	ΕΥΔΑΠ
Αριθμός συνεδριάσεων	34	34	54	13	10
1985	2	2	1	-	-
1986	10	5	14	-	-
1987	6	8	12	-	-
1988	6	4	4	5	-
1989	2	8	12	2	3
1990	5	4	6	4	5
1991	3	3	5	1	2
1992	0	0	0	1	0
Συνεδριάσεις που πραγματο- ποιήθηκαν	19	28	15	8	4
Απουσίες:					
Εκπρόσ. κράτους	62	77	158	42	-
εργαζομένων	22	17	85	17	-
κοινωνικών ομάδων και οργανώσεων	83	116	193	49	-
Δείκτης απουσ. Σύνολο απουσ. ομάδας εκπροσ. κατά ομάδα = εκπροσώπων Μέλη ομάδας x αριθμός συνεδρ.					
Εκπρόσωποι κράτους	0.20	0.24	0.32	0.35	-
εργαζομένων	0.07	0.05	0.17	0.14	-
κοινωνικών ομάδων και οργανώσεων	0.27	0.36	0.39	0.41	-

ΠΙΝΑΚΑΣ 11

ΑΠΟΥΣΙΕΣ ΕΚΠΡΟΣΩΠΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΟΜΑΔΩΝ ΚΑΙ
 ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ ΑΠΟ ΤΙΣ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΝΤΙ-
 ΠΡΟΣΩΠΕΥΤΙΚΗΣ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ
 (1985-1991)

Κοινωνικές ομάδες και οργανώσεις	Επιχείρηση		
	ΔΕΗ	ΟΤΕ	ΟΣΕ
ΓΣΕΕ	9	22	28
ΠΑΣΕΓΕΣ	14	17	18
ΤΕΕ	6	16	18
ΒΕΕ	6	0	11
ΣΕΒ	10	10	20
ΟΕΕ	5	9	17
ΕΕΒΕΕ	11	20	17
ΓΕΣΑΣΕ	9	-	-
ΣΕΕΣΕ	-	12	-
ΠΣΕ	-	-	40
ΚΕΔΚΕ	13	10	24
ΑΘΡΟΙΣΜΑ	83	116	193

ΠΙΝΑΚΑΣ 12

ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ ΤΟΥ ΔΣ ΤΟΥ ΟΤΕ
 (Νοέμβριος 1985-Μάϊος 1988)

%

Επενδύσεις	57
Προσωπικό	20
Οικονομικά	7
Οργάνωση και Εκπαίδευση	10
Άλλα θέματα	6

ΠΙΝΑΚΑΣ 13

ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ ΤΟΥ ΔΣ ΤΗΣ ΔΕΗ

	1989	1990	1991
Συνεδριάσεις	64	64	70
Αποφάσεις	390	425	515
Αποφάσεις/συνεδρίαση	6,1	6,6	7,3
ΣΧΕΤΙΚΗ ΒΑΡΥΤΗΤΑ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ			
	%	%	%
Επουσιώδεις	45	46	50
Σημαντικές	38	41	36
Πολύ σημαντικές	14	11	10
Στρατηγικές	3	2	4
ΑΝΑΛΥΣΗ ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ			
Κατακυρώσεις έργων και προμηθειών	17	13	24
Διαδικαστικά προμηθειών και έργων, ενστάσεις κ.λπ.	37	46	41
Δάνεια, οφειλές κ.λπ. οικονομικά	11	11	11
Οργανωτικά και θεσμικά	3	3	2
Θέματα προσωπικού	17	14	13
Επιχειρησιακά (ισολογισμοί, προϋπολογισμοί, προγράμματα κ.λπ.)	6	5	3
Διάφορα	9	8	6

Πηγή: Θ.Βλαχαντώνης, εκπρόσωπος των εργαζομένων στο Δ.Σ. της ΔΕΗ την περίοδο 1989-1992.

διαδικασίας που επιβάλλει αποφάσεις, οι οποίες έχουν από πριν ληφθεί σε επίπεδο Προέδρου, Γενικού Διευθυντή και Κυβέρνησης. Υπάρχουν διαφωνίες μεταξύ εκπροσώπων του κράτους και εκπροσώπων των εργαζομένων σε θέματα τήρησης διαδικασιών, επειδή δεν ετοιμάζονται προγράμματα για επενδύσεις, για το ανθρώπινο δυναμικό, τα τιμολόγια και όλα τα μεγάλα και σπουδαία θέματα των επιχειρήσεων. Θέματα που σύμφωνα με το νόμο, το Διοικητικό Συμβούλιο έχει υποχρέωση να εισηγείται στην Αντιπροσωπευτική Συνέλευση Κοινωνικού Ελέγχου που ασκεί τον κοινωνικό έλεγχο και αποφασίζει γι' αυτά. Γι' αυτό και οι σχέσεις Αντιπροσωπευτικής Συνέλευσης Κοινωνικού Ελέγχου και Διοικητικού Συμβουλίου είναι συνήθως τεταμένες. Κυριαρχεί καχυποψία και υπάρχουν μεγάλες δυσκολίες στη συνεργασία.

Στις αποφάσεις παίζει καθοριστικό ρόλο η γνώμη του Προέδρου και του Γενικού Διευθυντή. Οι υπόλοιποι εκπρόσωποι του κράτους συμπλέουν συνήθως μαζί τους στα κρίσιμα ζητήματα και δεν έχουν πλήρη ενημέρωση. Οι εκπρόσωποι των εργαζομένων στα Διοικητικά Συμβούλια εμφανίζονται να γνωρίζουν πολύ καλά τα θέματα των επιχειρήσεων, δίνουν μια έκφραση συνέχειας στη λειτουργία της επιχείρησης, προτείνουν εναλλακτικές λύσεις και εισάγουν πολλές φορές από μόνοι τους θέματα για συζήτηση. Οι συνεδριάσεις πραγματοποιούνται πάντα και χωρίς απουσίες.

Ο Πίνακας 13 είναι χαρακτηριστικός. Αφορά τις αποφάσεις που έλαβε το Διοικητικό Συμβούλιο της ΔΕΗ την περίοδο 1989-1991. Μόνο το 3% κατά μέσο όρο την τριετία 1989-1991 είναι στρατηγικής σημασίας. Ο ίδιος Πίνακας δείχνει ότι το 59% των αποφάσεων έχει σχέση με έργα και προμήθειες και το 15% με θέματα προσωπικού.

Κάτω από τις παραπάνω συνθήκες το Διοικητικό Συμβούλιο δεν είναι ο επιτελικός νους της επιχείρησης που ασχολείται με τα μεγάλα προβλήματα, που οργανώνει και κατευθύνει την επιχείρηση.

3.3 Τα Υπόλοιπα Όργανα που Προβλέπουν οι Θεσμοί Συμμετοχής

Το Κεντρικό Εργασιακό Συμβούλιο δεν κατάφερε να ενεργοποιηθεί σημαντικά και έτσι δεν υπάρχει έργο πάνω στο οποίο να γίνει κριτική, παρά το γεγονός πως κατανάλωσε πολύ χρόνο σε μια προσπάθεια επιβεβαίωσης και αποδοχής. Ασχολήθηκε με θέματα

πολιτιστικά και λεσχών όπως και ορισμένες φορές με θέματα υγιεινής και ασφάλειας, αλλά δεν κατάφερε να αναπτύξει έργο σε θέματα ουσίας, όπως ελέγχου, οργάνωσης, λειτουργίας, αποδοτικότητας και παραγωγικότητας των επιχειρήσεων. Εκεί δηλαδή όπου το θεσμικό πλαίσιο είχε καθορίσει ότι ήταν ο ουσιαστικός ρόλος και προορισμός του.

Οι Περιφερειακές Συνελεύσεις Κοινωνικού Ελέγχου φαίνεται πως εκπλήρωσαν το ρόλο τους, που περιορίζεται απλά στην έγκριση των προγραμμάτων των επιχειρήσεων στο πλαίσιο του Νομαρχιακού Συμβουλίου.

Τα Τοπικά Εργασιακά Συμβούλια συνάντησαν μεγάλες δυσκολίες για να κάνουν αποδεκτές τις διαδικασίες ίδρυσης, στελέχωσης, αναγνώρισης και αποδοχής από τις υπηρεσίες των επιχειρήσεων και από τις οργανώσεις του συνδικαλιστικού κινήματος. Δεν είχαν σοβαρή δραστηριότητα και δεν παρουσίασαν συγκεκριμένο έργο⁽⁷⁾.

4. Οι Δυσκολίες στην Εισαγωγή Θεσμών Αποτελεσματικής Συμμετοχής

Ο απολογισμός λειτουργίας των θεσμών συμμετοχής στις επτά Δημόσιες επιχειρήσεις, όπως φάνηκε από την προηγούμενη ανάλυση, δεν είναι καθόλου θετικός. Οι δυσκολίες φαίνεται ότι προέρχονται από πολλές και διάφορες αιτίες, με ειδική αλλά και γενική προέλευση. Στα επόμενα θα επιχειρηθεί μια ανάλυση των αιτιών με τρόπο που να αποκαλύπτει και τα περιθώρια βελτίωσης του θεσμού στο μέλλον⁽⁷⁾,⁽¹⁴⁾,⁽¹⁵⁾.

Οι θεσμοί συμμετοχής, όπως περιγράφονται στο σχετικό νόμο και στα Προεδρικά Διατάγματα που ακολούθησαν, αλλά κυρίως όπως διαμορφώθηκαν στην πράξη, συνάντησαν σοβαρότατες δυσκολίες κατά την εφαρμογή τους. Δυσκολίες που σχετίζονται με γενικότερα ζητήματα μορφής της ελληνικής κοινωνίας που είναι ασυνήθιστη σε τέτοιες πρακτικές και συνήθειες, τη μορφή και τον τρόπο λειτουργίας του συνδικαλιστικού κινήματος, αλλά και δυσκολίες που συνδέονται με ειδικότερα ζητήματα περιεχομένου και κατευθύνσεων του ίδιου του θεσμικού πλαισίου.

4.1 Το γενικότερο Πολιτικό, Οικονομικό και Κοινωνικό Πλαίσιο

Η νεότερη ελληνική πολιτική ιστορία οριοθετείται το 1949 με το τέλος του εμφυλίου πολέμου και την επικράτηση συντηρητικών πολιτικών δυνάμεων. Μέχρι το 1967 που η στρατιωτική δικτατορία κατάργησε το Κοινοβούλιο, λειτουργεί ένα είδος κοινοβουλευτικής δημοκρατίας με δυτικό προσανατολισμό, βασισμένο στην ύπαρξη και λειτουργία όλων των κομμάτων πλην του κομμουνιστικού, που είναι παράνομο και εκφράζεται μέσα από άλλα σχήματα. Υπάρχουν πολιτικές ελευθερίες, αλλά μέσα σε ένα πλαίσιο οργάνωσης και λειτουργίας της ελληνικής κοινωνίας που αναπτύσσεται κάτω από τη διακριτική παρουσία του στρατού και της αστυνομίας. Οι συνδικαλιστικές ελευθερίες είναι ελεγχόμενες και χορηγούνται σταδιακά από ένα κράτος που βελτιώνει τη λειτουργία του, αλλά δεν μειώνει την αυταρχική του νοοτροπία.

Η στρατιωτική δικτατορία, 1967-1974, είναι περίοδος μεγάλης πολιτικής οπισθοδρόμησης, καταπίεσης των συνδικαλιστικών ελευθεριών και των οραμάτων για συμμετοχή. Η πτώση της ενεργοποίησης σημαντικές πολιτικές δυνάμεις για την καλύτερη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος και του κράτους, χωρίς διακρίσεις για όλο τον πληθυσμό της χώρας. Νομιμοποιείται το κομμουνιστικό κόμμα και φουντώνουν οι ελπίδες για συναινετικές διαδικασίες. Υπάρχει μεγάλη ανάπτυξη του συνδικαλιστικού κινήματος με έντονο όμως συντεχνιακό χαρακτήρα, ιδιαίτερα στο Δημόσιο Τομέα της Οικονομίας, που εκφράζεται κύρια με απαιτήσεις καλύτερων αμοιβών και επέκτασης των ήδη κατακτημένων, αλλά και με απαιτήσεις συμμετοχής στη διαδικασία λήψης των αποφάσεων.

Οι εκλογές του 1981 δίνουν την πλειοψηφία στο Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα που καλείται να υλοποιήσει οράματα για συμμετοχή χωρίς όμως εδραιωμένες συναινετικές διαδικασίες. Είναι η ίδια περίοδος που η Ελλάδα γίνεται επίσημο μέλος της ΕΟΚ, πράγμα που εξασφαλίζει μια έμμεση πολιτική σταθερότητα, αλλά που προμηνύει και βίαιες ανακατατάξεις στο οικονομικό και κοινωνικό πεδίο.

Οι οικονομικές εξελίξεις στη μεταπολεμική Ελλάδα παρουσιάζουν σημαντικό ενδιαφέρον. Στη δεκαετία του '50 ανοικοδομούνται οι ζημιές της περιόδου 1940-1950, πραγματοποιούνται βασικά έργα

υποδομής και δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για ταχύρυθμες οικονομικές εξελίξεις στην επόμενη δεκαετία. Ο κύριος στόχος της ανάπτυξης την περίοδο αυτή είναι η βελτίωση της αγροτικής παραγωγής και η δημιουργία κάποιας αξιόλογης βιομηχανίας. Γίνονται παράλληλα μεγάλες ανακατατάξεις στη διάρθρωση του εργατικού δυναμικού με μεγάλα φαινόμενα εσωτερικής και εξωτερικής μετανάστευσης. Στην περίοδο 1960-1973 πραγματοποιούνται εντυπωσιακά υψηλοί ρυθμοί μεγέθυνσης μιας σειράς μακροοικονομικών μεγεθών, όπως επενδύσεις, παραγωγή και παραγωγικότητα της εργασίας, μετασχηματίζεται η ελληνική οικονομία από αγροτική σε ημι-βιομηχανική και πραγματοποιείται η ενσωμάτωσή της στη διεθνή αγορά με τη σύνδεση της χώρας με την ΕΟΚ. Στην περίοδο αυτή πραγματοποιείται η πιο εκτεταμένη στην οικονομία της χώρας μεταβολή σχέσεων και μεγεθών, αλλά ταυτόχρονα κατά τη διάρκειά της διαμορφώνονται και όλα εκείνα τα στοιχεία που καθόρισαν τη μορφή και την έκταση της κρίσης της περιόδου που θα ακολουθήσει.(8).

Από το 1973 μέχρι σήμερα είναι μια περίοδος κρίσης που άρχισε με τις σταδιακές υποχωρήσεις του δυναμισμού των προηγούμενων 10-15 ετών, που συνεχίζεται με σαφώς χαμηλότερους ρυθμούς επίδοσης και μεγέθυνσης. Είναι περίοδος αποβιομηχάνισης, όλο και μεγαλύτερης συμμετοχής του τομέα των υπηρεσιών στο ΑΕΠ της χώρας, αδυναμίας παρακολούθησης της ανάπτυξης των άλλων χωρών και μεγαλύτερων πιέσεων του διεθνούς ανταγωνισμού. Η ολοκλήρωση της ευρωπαϊκής αγοράς το 1992 δημιουργεί μεγάλες ανησυχίες λόγω των ανακατατάξεων που συνεπάγεται, γιατί δεν προωθείται μια συγκεκριμένη αναπτυξιακή πολιτική που να μπορεί να οδηγήσει σε δυναμική οικονομική ανάπτυξη.

Περισσότερα στοιχεία για την πολιτική, οικονομική και κοινωνική κατάσταση αυτής της περιόδου στην Ελλάδα, μπορούν να βρεθούν στα βιβλία των Βαϊτσου-Γιαννίτση(8), Μουζέλη(9), (44), Τσουκαλά(10) και Βερναρδάκη(11).

Η πολιτική κατάσταση και οι οικονομικές εξελίξεις στη μεταπολεμική Ελλάδα, όπως σύντομα παρουσιάστηκαν παραπάνω, μαζί με τις ιστορικές καταβολές και τις πολιτικές συνήθειες και παραδόσεις, συνθέτουν μια σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα όπου η λειτουργία των θεσμών καθίσταται τις περισσότερες φορές προβλη-

ματική. Η εισαγωγή των θεσμών συμμετοχής στις Δημόσιες Επιχειρήσεις θα έπρεπε να λάβει σοβαρότερα υπόψη της το γενικότερο πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο ζουν, αναπτύσσονται, αλλά και από το οποίο επηρεάζονται αυτές οι επιχειρήσεις. Η άποψη, για παράδειγμα, που υποστηρίζουν ορισμένοι συγγραφείς ότι η ελληνική κοινωνία επηρεάζεται από την αγροτική της κουλτούρα και όχι από μια προηγμένη βιομηχανική κουλτούρα που να σχετίζεται με την ωριμότητα αντιμετώπισης των προβλημάτων, το διάλογο, τον έλεγχο και τη συναίνεση⁽¹⁰⁾, φαίνεται πως επαληθεύτηκε στη συγκεκριμένη περίπτωση.

Στο σημείο αυτό θα μπορούσαν να αναζητηθούν και άλλες ερμηνείες για τις δυσκολίες λειτουργίας των θεσμών συμμετοχής. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η άποψη του Διαμαντούρου⁽⁴³⁾ πως πηγή πολλών αδυναμιών της νεοελληνικής κοινωνίας είναι τα ζητήματα πολιτικής κουλτούρας. Υποστηρίζεται δηλαδή πως από τον περασμένο αιώνα η χώρα αναπτύσσεται κατά μήκος δύο αντιτιθέμενων ρευμάτων πολιτικής κουλτούρας που τέμνουν οριζοντίως τα κόμματα και την ίδια την κοινωνία και που κατά διαστήματα το ένα ρεύμα υπερτερεί του άλλου. Εμποδίζοντας όμως στην ουσία τη χώρα να προχωρήσει σε μια οριστική εκσυγχρονιστική κατεύθυνση. Ικανοποιητικές απαντήσεις για το ίδιο θέμα υπάρχουν και σε εργασίες του Μουζέλη⁽⁴⁴⁾ για το ρόλο του κράτους σε χώρες της ημιπεριφέρειας όπως και για τα φαινόμενα λαϊκισμού και πελατειακών σχέσεων. Ο Σπουρδαλάκης⁽⁴⁵⁾ προσφέρει επίσης ένα πλαίσιο ερμηνείας των φαινομένων λαϊκισμού τη δεκαετία του '80, όπως και στο βιβλίο του Καριώτη⁽⁴⁶⁾ φωτίζονται διάφορες πτυχές των σοσιαλιστικών κυβερνήσεων του ΠΑΣΟΚ την περίοδο 1981-1989, που σχετίζονται έμμεσα ή άμεσα με το θέμα.

Επρεπε δηλαδή να ληφθεί υπόψη η μεγάλη παράδοση συγκεντρωτικής λειτουργίας του κράτους και πελατειακών σχέσεων και πώς αυτά έχουν λειτουργήσει στην ελληνική κοινωνία. Ο αυταρχικός τρόπος λειτουργίας της πολιτικής εξουσίας και κατ'επέκταση ο αυταρχικός τρόπος λειτουργίας του κράτους, επεκτάθηκε σαν αντίληψη και στις Δημόσιες Επιχειρήσεις. Δεν ήταν αρκετό το χρονικό διάστημα από το 1974, χρονιά πτώσης της στρατιωτικής δικτατορίας, μέχρι το 1983, χρονιά εισαγωγής των νέων θεσμών, για να ωριμάσουν οι συνθήκες για τη δημιουργία των απαραίτητων

συναινετικών διαδικασιών που προϋποθέτουν οι θεσμοί συμμετοχής. Γιατί είναι προφανές πως οι επιχειρήσεις αυτές που δημιουργήθηκαν και αναπτύχθηκαν συμπληρωματικά στο πλαίσιο μιας πολιτικής εξουσίας που έχει δικές της προτεραιότητες και στόχους, αποκτούν με το χρόνο όλες τις ιδιότητες και τα χαρακτηριστικά της. Η οικονομική τους πορεία είναι παράλληλη με την πορεία της ελληνικής οικονομίας. Μπαίνουν κι αυτές σε κρίση στα τέλη της δεκαετίας του '70. Τότε φουντώνουν οι συζητήσεις για τον εκσυγχρονισμό τους, για την κοινωνική τους προσφορά και χρησιμότητα και ιδιαίτερα για την οικονομική τους αποτελεσματικότητα.

Υπάρχει σήμερα μια δυσκολία θεωρητικής τοποθέτησης απέναντι στο ζήτημα της σχέσης Δημοσίων Επιχειρήσεων και θεσμών συμμετοχής. Και οι δύο έννοιες βρίσκονται σε πολύ μεταβατική κατάσταση. Οι Δημόσιες Επιχειρήσεις μεταβάλλονται και λόγω των ιδιωτικοποιήσεων που επιχειρεί η παρούσα κυβέρνηση, αλλά και γιατί επηρεάζονται από τις γενικότερες ανακατατάξεις στον Ευρωπαϊκό χώρο και τις προοπτικές που δημιουργεί η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση με τη συμφωνία του Μάαστριχτ. Οι θεσμοί συμμετοχής την ίδια περίοδο βρίσκονται σε αδιέξοδο και υπολειπούνται. Νεότερες νομοθετικές παρεμβάσεις επιχειρούν βελτιώσεις αλλά στην ουσία εξουδετερώνουν και ακινητοποιούν τους θεσμούς και τις συμμετοχικές διαδικασίες.

4.2 Το Θεσμικό Πλαίσιο

Οι θεσμοί συμμετοχής, όπως εισήχθησαν με το νόμο 1365/83 και τα Προεδρικά Διατάγματα που ακολούθησαν, αποτέλεσαν ένα τεράστιο άλμα σε σχέση με ό,τι υπήρχε προηγούμενος.

Η Μανιτάκη⁽¹²⁾,⁽¹³⁾ παρατηρεί σχετικά πως αυτοί οι θεσμοί συμμετοχής ήταν πολύ προωθημένοι, σε σημείο που ξεπέρασαν τις απαιτήσεις των εργαζομένων. Φαίνεται ότι υπήρξαν όντως πρωτοποριακοί για ό,τι είχε γίνει μέχρι το 1983 από άποψη συμμετοχής στην Ελλάδα, αλλά και προχωρημένοι σε σχέση με τη διεθνή πραγματικότητα.

Τόσο όμως ο νόμος, όσο και τα Προεδρικά Διατάγματα, περιέχουν στοιχεία που αποτέλεσαν εμπόδια για την ανάπτυξη και εδραίωση του θεσμού.

Ο νόμος περιείχε δύο σημεία που αποτέλεσαν ευθύς εξαρχής σημεία τριβής και μεγάλων συζητήσεων. Η έκταση της εφαρμογής του και ο περιορισμός στη λήψη αποφάσεων για απεργίες.

Οι θεσμοί συμμετοχής είχαν σύμφωνα με το νόμο ως πεδίο εφαρμογής όλες τις Δημόσιες Επιχειρήσεις, τις Τράπεζες και τις Ασφαλιστικές Εταιρείες και γενικά κάθε επιχείρηση, όπου το κράτος έχει την απόλυτη πλειοψηφία των μετοχών. Η φιλοδοξία του νομοθέτη (δηλαδή της Κυβέρνησης) να καλύψει μεμιάς όλο το χώρο των Δημοσίων Επιχειρήσεων κρίθηκε πρόχειρη και χωρίς προπαρασκευή και μελέτη, μια και η εποχή μας επιβάλλει την αντιμετώπιση των επιχειρήσεων ατομικά και σύμφωνα με τα ειδικά χαρακτηριστικά τους και ανάλογα με το περιβάλλον μέσα στο οποίο ζουν και αναπτύσσονται.

Η εισαγωγή επίσης, ταυτόχρονα με τις συμμετοχικές διαδικασίες, ειδικών περιοριστικών μέτρων για τη λήψη αποφάσεων για απεργία, δημιούργησε μεγάλη καχυποψία στους εργαζομένους και αδυνάτισε ευθύς εξαρχής μια μεγάλη καινοτομία, όπως ήταν οι θεσμοί συμμετοχής. Τα μέτρα αυτά στην ουσία δεν εφαρμόστηκαν ποτέ και καταργήθηκαν στην πράξη.

Η ασάφεια και η γενικότητα που χαρακτηρίζει πολλά σημεία των Προεδρικών Διαταγμάτων δημιούργησαν επίσης δυσκολίες στην εφαρμογή των θεσμών συμμετοχής. Ιδιαίτερα εκείνη που αναφέρει ότι η Αντιπροσωπευτική Συνέλευση Κοινωνικού Ελέγχου "αποφασίζει για τον προγραμματισμό της επιχείρησης στον τομέα των επενδύσεων, της χρηματοδότησης, των τιμολογίων, των προμηθειών και του εργατικού δυναμικού", που είναι και η περισσότερο ουσιαστική, γιατί καθορίζει με σαφήνεια το αντικείμενο ενασχόλησής της αλλά και γιατί οδηγούσε σε σύγκρουση αρμοδιοτήτων με το Δ.Σ. της Επιχείρησης. Στο σημείο αυτό διατυπώθηκαν δύο απόψεις: Η πρώτη υποστήριζε ότι θα πρέπει να αποφασίζει για τα γενικότερα και μακροπρόθεσμα προγράμματα της επιχείρησης και η άλλη ότι θα πρέπει να αποφασίζει και για τα ειδικότερα ζητήματα, όπως την αύξηση των τιμολογίων ή τα συγκεκριμένα δάνεια της επιχείρησης. Η δεύτερη αυτή άποψη υποστήριζε επίσης πως οι συζητήσεις και οι αποφάσεις στα μακροπρόθεσμα προγράμματα της επιχείρησης ήταν αποπροσανατολιστικές γιατί τετοια προγράμματα δεν διαθέτουν οι επιχειρήσεις. Παρατηρήθηκε δηλαδή δυσκολία συνεννόησης στα γενικότερα ζητήματα,

ενώ υπήρξε ευκολία στα συγκεκριμένα θέματα αρμοδιότητάς της, όπως έγκριση ισολογισμών ή γνωμοδότηση για τους προϋπολογισμούς. Η ουσία της διαφωνίας πηγάζει από την ασάφεια στη διατύπωση, αλλά κύρια από τη διάθεση πολλών από τα μέλη της Αντιπροσωπευτικής Συνέλευσης Κοινωνικού Ελέγχου να τη μεταβάλουν σε ένα σώμα που παρεμβαίνει σε όλα τα ζητήματα της επιχείρησης, που κρίνει τις αποφάσεις του Διοικητικού Συμβουλίου και της Κυβέρνησης. Ταυτόχρονα είναι γεγονός πως τα Διοικητικά Συμβούλια δεν παρουσίασαν μακροπρόθεσμα προγράμματα δράσης και στρατηγικά σχέδια όπως είχαν υποχρέωση (Βλ. Πίνακες 7, 8 και 9).

Τα παραπάνω οδήγησαν σε σκέψεις και προβληματισμούς κατά πόσον η Αντιπροσωπευτική Συνέλευση Κοινωνικού Ελέγχου μπορεί να έχει αποφασιστικό ή συμβουλευτικό χαρακτήρα. Υπήρξαν μεγάλες συζητήσεις, νομικές γνωματεύσεις μέχρι και δικαστικές αποφάσεις. Το ερώτημα που προέκυψε αν η ΑΣΚΕ ταυτίζεται με τη Συνέλευση των Μετόχων σε κάθε επιχείρηση και αν ως εκ τούτου μπορεί να απαλλάξει ή όχι το ΔΣ των ευθυνών του και να εγκρίνει τα οικονομικά αποτελέσματα, οδήγησε σε περαιτέρω σύγχυση και πρακτικές δυσκολίες.

Άλλη δυσκολία παρουσιάστηκε από την ύπαρξη στην Αντιπροσωπευτική Συνέλευση Κοινωνικού Ελέγχου εκπροσώπων τριών ομάδων με διαφορετικά χαρακτηριστικά, κίνητρα και αφετηρίες. Οι εκπρόσωποι του κράτους, ασυντόνιστοι και απληροφόρητοι, δεν εκφράζουν τις περισσότερες φορές άποψη, αλλά αντιδρούν ανάλογα με την κομματική τους διασύνδεση και την πολιτική συγκυρία. Οι εκπρόσωποι των κοινωνικών ομάδων και οργανώσεων, στην ίδια περίπου κατάσταση, όσο κι αν μεταξύ αυτών υπάρχουν εκπρόσωποι της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, που θεωρητικά εκπροσωπούν μεγάλες λαϊκές δυνάμεις. Οι εκπρόσωποί τους απουσιάζουν συστηματικά όπως αναφέρθηκε και νωρίτερα (Βλ. Πίνακες 10 και 11). Τέλος, οι εκπρόσωποι των εργαζομένων με σοβαρότερο ενδιαφέρον και πληρέστερη πληροφόρηση. Από αδυναμία συνεννόησης στα θέματα της επιχείρησης, με την έννοια ότι απουσιάζει η βάση πάνω στην οποία θα μπορούσαν να συγκλίνουν οι απόψεις των τριών αυτών ομάδων, επαναλήφθηκε και εκεί αυτό που γίνεται συχνά στην Ελλάδα. Η συνεννόηση δηλαδή και η δημιουργία συμμαχιών και ομαδοποιήσεων με βάση κριτήρια κομματικά ή πολιτικά και όχι με βάση το μέλλον και τις προοπτικές της επιχείρησης ή ακόμα των κοινωνικών ομάδων και οργανώσεων που

εκπροσωπούν. Χαρακτηριστικός είναι ο Πίνακας 17 που απεικονίζει τα αποτελέσματα των εκλογών εκπροσώπων των εργαζομένων στα όργανα των κοινωνικοποιημένων επιχειρήσεων. Δεν διαφέρει σε τίποτα από αντίστοιχα αποτελέσματα εκλογών των συνδικαλιστικών οργανώσεων ή εθνικών εκλογών και παρουσιάζει μια κάθετη διαίρεση με βάση την κομματική ένταξη ή τοποθέτηση (Πίνακες 17 και 18). Ακόμα και οι πρώτες εκλογές το 1983 (πρώτη στήλη του Πίνακα 17) που αφορούσαν την εκλογή γνωμοδοτικών επιτροπών, που θα μελετούσαν ζητήματα αναδιοργάνωσης των Δημοσίων Επιχειρήσεων, έγιναν με βάση κομματικά κριτήρια και κατευθύνσεις. Τα κόμματα και οι κομματικές παρατάξεις δεν φαίνεται να αντιλαμβάνονται πως οι θεσμοί συμμετοχής απαιτούν πρώτα απ'όλα συναίνεση, γνώση των θεμάτων και άξια εκπροσώπηση. Το ενδιαφέρον είναι πως υπάρχει μαζική συμμετοχή στις εκλογές των οργάνων που αγγίζει τις περισσότερες φορές το 80%-90% των εγγεγραμμένων μελών. Δεν αποτέλεσε δηλαδή ο θεσμός της Κοινωνικοποίησης ευκαιρία άμβλυνσης των κομματικών διαφορών αλλά τουναντίον αύξησε την κομματικοποίηση και τις αντιθέσεις.

Επιπλέον είναι προφανές ότι δημιουργείται αδιέξοδο από την ύπαρξη πολλών πολυμελών οργάνων. Η κατάσταση εντείνεται γιατί όλα αυτά τα όργανα από το κέντρο και την περιφέρεια θα πρέπει να επικοινωνούν μεταξύ τους, να έχουν χώρους, τηλέφωνα, γραμματειακή υποστήριξη κ.ά. Τα όργανα πρέπει να επικοινωνούν με τις πολυάριθμες συνδικαλιστικές οργανώσεις που υπάρχουν σε κεντρικό και περιφερειακό επίπεδο και με τις υπηρεσίες των επιχειρήσεων για πληροφορίες, στοιχεία, άδειες απουσίας, πληρωμής των εξόδων μετακίνησης κ.ά. (Βλ. Πίνακες 14 και 16).

Πρόσθετη δυσκολία δημιουργεί ο περιορισμός για όλους όσους είναι μέλη διοικητικών συμβουλίων συνδικαλιστικών οργανώσεων να μπορούν να εκλέγονται σαν εκπρόσωποι των εργαζομένων στην Αντιπροσωπευτική Συνέλευση Κοινωνικού Ελέγχου, το Διοικητικό Συμβούλιο και το Κεντρικό Εργασιακό Συμβούλιο. Δημιουργούνται έτσι δύο παράλληλες δομές στο χώρο των εργαζομένων. Μια με νομική βάση το νόμο 1264/83 που ρυθμίζει πολλά συνδικαλιστικά ζητήματα και μία με νομική βάση το νόμο 1365/83 και τα Προεδρικά Διατάγματα που ρυθμίζουν τη συμμετοχή των εργαζομένων σε αυτές τις επιχειρήσεις. Από τη συγκριτική ανάλυση των δύο νόμων

ΠΙΝΑΚΑΣ 14

ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ, ΜΕΛΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΤΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ ΚΑΙ ΜΕΛΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ*

	Μέλη οργάνων συνδικαλιστικών οργανώσεων	Μέλη οργάνων κοινωνικοποίησης	Αθροισμα	% σε σύνολο εργαζομένων
ΔΕΗ	695	803	1.498	4.8
ΟΤΕ	213	714	927	3.0
ΟΣΕ	174	271	445	3.0

* Κυρίως λόγω της συμμετοχής στα ΠΕΣ και τις ΠΕΣΚΕ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 15

ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΤΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ*

	Αριθμός συνδικαλιστικών οργανώσεων	Μέσος όρος μελών ΔΣ	Συνολικός αριθμός μελών ΔΣ	Ημέρες συνδι- καλιστικής αδειας	Μέσος όρος ημερών συν- δικ. αδειας
ΔΕΗ	53	13	695	27.090	39
ΟΤΕ	15	14	213	15.595	73
ΟΣΕ	16	11	174	8.674	50

ΠΙΝΑΚΑΣ 16

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΣΤΑ ΟΡΓΑΝΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΗΜΕΡΕΣ ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΤΙΚΗΣ ΑΔΕΙΑΣ ΤΟ ΧΡΟΝΟ*

	ΔΣ		ΑΣΚΕ		ΚΕΣ		ΠΕΣΚΕ		ΠΕΣ		Αθροισμα	
	συνδ. αρ. αδεια		συνδ. αρ. αδεια		συνδ. αρ. αδεια		συνδ. αρ. αδεια**		συνδ. αρ. αδεια**		συνδ. αρ. αδεια	
ΔΕΗ	3	1.095	9	216	9	756	110	110	672	672	803	2.849
ΟΤΕ	3	1.095	9	1.246	9	1.008	54	54	639	877	714	4.280
ΟΣΕ	3	1.095	9	990	9	945	50	50	200	200	271	3.280

* Δεδομένα του 1988

** Ελάχιστος αριθμός ημερών

προκύπτει ότι ο 1264 είναι στη λογική της αντιπαράθεσης εργοδότη και εργαζομένων, ενώ ο 1365 και τα Προεδρικά Διατάγματα που τον υλοποιούν στις συγκεκριμένες επιχειρήσεις, είναι στη λογική της ενσωμάτωσης και του συγκαθορισμού των αποφάσεων. Έτσι, στον ίδιο εργασιακό χώρο δημιουργούνται σχέσεις δυϊκής μορφής από δύο μεγάλες ομάδες που και οι δύο εκπροσωπούν μέσω της ψήφου τους εργαζομένους, αλλά όπου οι μεν πρέπει να διεκδικούν, ενώ οι δε πρέπει να συζητούν, να συναινούν και να συνεργάζονται. Στις δύο αυτές παράλληλες δομές εμπλέκονται εκατοντάδες άτομα που σε πολλές περιπτώσεις διεκδικούν ή συναινούν για διαφορετικά ή και για τα ίδια ζητήματα που τους απασχολούν, δημιουργώντας σύγχυση και αβεβαιότητα. (12), (14), (15), (16), (41)

Ακόμα, η έλλειψη διαδικασιών ανάκλησης των εκπροσώπων των εργαζομένων στα διάφορα όργανα των κοινωνικοποιημένων επιχειρήσεων, αλλά και διαδικασιών ενημέρωσης και πληροφόρησης των εργαζομένων από τους εκπροσώπους τους, αποτελούν εμφανώς σημεία των ατελειών του νομοθετικού πλαισίου. Τέλος, η έλλειψη οποιωνδήποτε προδιαγραφών για τα προσόντα των εκπροσώπων, τα χρόνια υπηρεσίας, η έλλειψη κινήτρων είναι πρόσθετα αρνητικά στοιχεία. (22)

4.3 Παραγνώριση της Προηγούμενης Συμμετοχικής Εμπειρίας

Το θεσμικό πλαίσιο που αναπτύχθηκε στις επτά Δημόσιες Επιχειρήσεις φαίνεται ότι αγνόησε τις υπάρχουσες πρακτικές συμμετοχής. Στην επιχείρηση του Ηλεκτρισμού την εποχή εισαγωγής του θεσμού υπήρχαν, για παράδειγμα, σε δοκιμαστική βάση τρία εργασιακά συμβούλια στις κεντρικές υπηρεσίες, υπήρχε ο θεσμός της Γενικής Συνέλευσης των εργαζομένων κατά Διεύθυνση, όπως και η Αντιπροσωπευτική Συνέλευση από Γενικούς Γραμματείς Υπουργείων, ανώτατους δικαστικούς, διοικητές τραπεζών, καθηγητές Παν/μίων, εκπροσώπους της ΤΑ, της ΓΣΕΕ και άλλων κοινωνικών ομάδων (ΠΔ του 1951 και του 1969) (42) με γνωμοδοτικές αρμοδιότητες, που καταργήθηκαν με την εφαρμογή των νέων θεσμών συμμετοχής. Λειτουργούσαν στις επιχειρήσεις επιτροπές υγιεινής και ασφάλειας, όπως και συμμετοχή εκπροσώπων των εργαζομένων στο Διοικητικό Συμβούλιο, όταν υπήρχαν προς συζήτηση θέματα προσωπικού. Υπήρχαν επιπλέον οι συνδι-

καλιστικές οργανώσεις των εργαζομένων που διαπραγματεύονταν συνεχώς θέματα μισθών και οικονομικών κατακτήσεων, αλλά επηρέαζαν με διάφορους τρόπους τη λήψη των αποφάσεων σε θέματα γενικότερης πολιτικής, ανάπτυξης και προόδου της επιχείρησης.

Υπάρχει η άποψη που υποστηρίζει ότι οι δυσκολίες για την εισαγωγή των θεσμών συμμετοχής θα ήταν λιγότερες αν οι θεσμοί αυτοί ήταν μια προσεγμένη μετεξέλιξη των πρακτικών συμμετοχής που υπήρχαν και που είχαν καθιερωθεί μέσα στο χρόνο και που ενδεχομένως αντανακλούσαν ειδικά χαρακτηριστικά και συνήθειες του περιβάλλοντος χώρου σε κάθε επιχείρηση. Συνδυασμένη μάλιστα με την εισαγωγή νέων συστημάτων Management, αρχών επιχειρησιακού σχεδιασμού και σύνδεσης της αμοιβής με την παραγωγικότητα. Ένας συνδυασμός δηλαδή της υπάρχουσας συμμετοχής πραγματικότητας και σύγχρονων πρακτικών του Management εκφρασμένος μέσα από ένα περισσότερο μελετημένο θεσμικό πλαίσιο.(7),(17)

4.4 Απόπειρες Αναδιάρθρωσης του Δημόσιου Τομέα

Από τις αρχές του 1986 σε πολλές Δημόσιες Επιχειρήσεις, μεταξύ των οποίων και οι ΔΕΗ, ΟΤΕ, ΟΣΕ, ΕΛΤΑ και ΕΥΔΑΠ, το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας σε συνεργασία με τα καθ' ύλην Υπουργεία, έθεσε σε εφαρμογή ένα πρόγραμμα εξυγίανσης βασισμένο σε διαγνωστικές μελέτες που περιείχαν συγκεκριμένες προτάσεις. Το πρόγραμμα αυτό που μετεξελίχτηκε σε πρόγραμμα εκσυγχρονισμού περιελάμβανε πέντε βασικές κατευθύνσεις θεμάτων: Χρηματοοικονομικά, επενδύσεις, τιμολόγια-κόστος, οργάνωση-λειτουργία και σχέσεις με το κράτος.(19) Παρ'ότι το πρόγραμμα αυτό συνοδεύτηκε και από την απαραίτητη πολιτική κάλυψη, με αποφάσεις του ΚΥΣΥΜ, όπως και από την απαραίτητη θεωρητική θεμελίωση για το γενικότερο ζήτημα του Δημόσιου Τομέα της Οικονομίας,(27) τελικά δεν υλοποιήθηκε πλήρως παρά τη μεγάλη βελτίωση των βασικών οικονομικών μεγεθών των επιχειρήσεων.(23) Υπήρξαν αντιδράσεις κύρια από τα Διοικητικά Συμβούλια που δεν αντιλήφθηκαν την επείγουσα ανάγκη αναδιάρθρωσης όσο και από τους εκπροσώπους των συνδικαλιστικών οργανώσεων που συμφωνούσαν με το πρόγραμμα αλλά δεν ηγήθηκαν με πρωτοβουλίες και παράλληλη υιοθέτηση του

προγράμματος οικονομικής σταθεροποίησης που βρισκόταν σε εξέλιξη. (28)

Η απόπειρα αυτή εγκαταλείπεται μετά το Νοέμβριο του 1987 που η τότε Κυβέρνηση άλλαξε οικονομική πολιτική. (28)

Ετσι, οι θεσμοί συμμετοχής στις Δημόσιες Επιχειρήσεις δεν συνοδεύτηκαν στην ουσία από ένα πρόγραμμα ταυτόχρονου εκσυγχρονισμού τους. Παρά το γεγονός πως τόσο στην εισηγητική έκθεση του νόμου⁽¹⁾ όσο και στις οδηγίες του τότε Υπουργού Εθνικής Οικονομίας⁽¹⁸⁾ υποστηρίζεται ότι οι θεσμοί συμμετοχής θα πρέπει να συνδυαστούν με ένα ριζικό εκσυγχρονισμό τους. Δοκιμάζεται δηλαδή η ανάπτυξη θεσμών σε επιχειρήσεις που λειτουργούν χωρίς προγράμματα, με καθιερωμένες αντιπαραγωγικές διαδικασίες εργασίας, με αδιαφανείς κανόνες λειτουργίας και όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά που οδηγούν στην έλλειψη αποτελεσματικότητας και παροχή υπηρεσιών χαμηλής ποιότητας. (7), (19)

Με δεδομένη αυτήν την κατάσταση, οι εκπρόσωποι των εργαζομένων, οι εκπρόσωποι του κράτους και οι εκπρόσωποι των διαφόρων κοινωνικών ομάδων και οργανώσεων, που αποτελούν τα όργανα συμμετοχής, δυσκολεύτηκαν να γίνουν οργανικό μέρος της επιχείρησης και εκφραστές μιας πολιτικής εκσυγχρονισμού με οράματα, στόχους, μεγέθη και προγράμματα. Παρέμειναν οι περισσότεροι άβουλοι παρατηρητές, όταν δεν συνασπίζονταν μεταξύ τους με βάση κομματικά ή άλλα κριτήρια και παραμέτρους.

Τα τελευταία χρόνια, ιδιαίτερα μετά το 1990, στις Ελληνικές Δημόσιες Επιχειρήσεις πραγματοποιείται μια παρέμβαση πολύ μεγάλης πολιτικής και οικονομικής σημασίας. Η παρέμβαση παίρνει το χαρακτήρα πώλησης των προβληματικών επιχειρήσεων, της απελευθέρωσης της αγοράς από κανόνες, της ιδιωτικοποίησης, της συμμετοχής του Ιδιωτικού Τομέα στο Management των Δημοσίων Επιχειρήσεων και πραγματοποιείται μέσα από ένα πρόσφατο αλλά αποσπασματικό νομικό και θεσμικό πλαίσιο. Αποσπασματικές είναι επίσης και οι αποφάσεις και πρόχειροι και ασαφείς οι κανόνες που διέπουν πράξεις και διαδικασίες. Ετσι, π.χ., επιτρέπεται η παραγωγή ηλεκτρικού ρεύματος και από άλλες επιχειρήσεις εκτός της ΔΕΗ, απαγορεύεται η συμμετοχή του ΟΤΕ στην κινητή τηλεφωνία που αναλαμβάνουν ιδιώτες, παραχωρούνται οι δημόσιες αστικές συγκοινωνίες της Αθήνας σε

ιδιώτες, επιτρέπεται η μεταφορά εμπορευμάτων και επιβατών και από άλλες αεροπορικές εταιρείες εκτός της Ολυμπιακής κτλ.

Η παρέμβαση αυτή, αν και τόσο μεγάλης σημασίας, γίνεται χωρίς πρόγραμμα και ενιαίες κατευθύνσεις. Δεν ανευρέθη ούτε ένα κυβερνητικό κείμενο, πέραν των εισηγητικών εκθέσεων των Νόμων, όπου να παρουσιάζεται το σκεπτικό της σημερινής Κυβερνήσεως βάσει του οποίου πραγματοποιούνται μεγάλες αλλαγές στο Δημόσιο Τομέα της οικονομίας. Όλες οι πρωτοβουλίες έχουν αποσπασματικό χαρακτήρα, χωρίς εκτιμήσεις για τις συνολικές επιπτώσεις στην οικονομία της χώρας. Η συμμετοχή των εργαζομένων σε αυτή τη νέα κυβερνητική πολιτική είναι ελάχιστη. Οι συμμετοχικοί θεσμοί που εξετάστηκαν στην παρούσα εργασία είναι τόσο αποδυναμωμένοι που δεν μπόρεσαν να έχουν παρά ελάχιστη επιρροή και παρουσία στις εξελίξεις.

5. Οι θεσμοί Συμμετοχής στις Χώρες της ΕΟΚ

Είναι όντως πολύ μεγάλη η ποικιλία των μορφών συμμετοχής των εργαζομένων στις δημόσιες και ιδιωτικές επιχειρήσεις των χωρών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Αποτελούν μάλιστα εξαίρεση οι χώρες όπου επικρατεί ένα ξεχωριστό καθεστώς στη συμμετοχή εργαζομένων ή άλλων κοινωνικών ομάδων και οργανώσεων στις επιχειρήσεις του Δημοσίου Τομέα. Σε σχέση πάντως με την περίπτωση που εξετάστηκε προηγουμένως, έχουν ειδικότερη αξία τα ακόλουθα:

1. Η ύπαρξη του δυαδικού μοντέλου ανώνυμης εταιρείας σε ορισμένες χώρες της ΕΟΚ, όπως η Γερμανία και η Ολλανδία, όπου στη λήψη των αποφάσεων χρησιμοποιείται το Διοικητικό Συμβούλιο που ασκεί διεύθυνση και διαχείριση και το Εποπτικό Συμβούλιο που ασκεί γενικό έλεγχο, εποπτεύει τη διαχείριση και ορίζει το Διοικητικό Συμβούλιο. Η σύνθεση του δεύτερου αλλά και του πρώτου είναι μικτή από εκπροσώπους των εργαζομένων και των εργοδοτών, ή του κράτους στην περίπτωση των Δημοσίων Επιχειρήσεων. (20), (21), (29), (39)

2. Η συμμετοχή στα Διοικητικά Συμβούλια των εθνικοποιημένων επιχειρήσεων στη Γαλλία δύο εκπροσώπων των εργαζομένων όπου ο ένας εκπροσωπεί τους εργάτες και ο άλλος τους υπαλλήλους. (21)

3. Η συμμετοχή ενός ή δύο εκπροσώπων των εργαζομένων στο Διοικητικό Συμβούλιο των Δημοσίων Επιχειρήσεων στην Ιταλία. (21)

4. Η συμμετοχή κατά το 1/3 εκπροσώπων των εργαζομένων στα Διοικητικά Συμβούλια των Δημοσίων Επιχειρήσεων της Ιρλανδίας.(37)

5. Η προβληματική που έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Κοινότητας σχετικά με τη συμμετοχή εκπροσώπων των εργαζομένων στην Ευρωπαϊκή Ανώνυμη Εταιρεία μαζί με εκπροσώπους των μετόχων και άλλους εκπροσώπους κοινής αποδοχής, στην κατεύθυνση του δυαδικού συστήματος της Γερμανίας και της Ολλανδίας. Η προοπτική αυτή στα πλαίσια και του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και της συμφωνίας του Μάαστριχτ, ενώ εκφράζεται επί του παρόντος από το συμβουλευτικό δικαίωμα και το δικαίωμα της πληροφόρησης, δημιουργεί μια δυναμική ουσιαστικής συμμετοχής εκπροσώπων των εργαζομένων στη λήψη των αποφάσεων. Αυτό άλλωστε θα αποτελεί διεύρυνση και επέκταση της 135 διεθνούς συμβάσεως εργασίας που στην Ελλάδα εκφράστηκε μέσω του Νόμου 1767/88.(29), (30), (31), (47) (48)

6. Η ποικιλία των μορφών συμμετοχής εκπροσώπων των εργαζομένων αλλά και των εργαζομένων ως άτομα σε ζητήματα υγιεινής και ασφάλειας, συγχωνεύσεων και αναδιαρθρώσεων, αλλαγής της τεχνολογίας, αύξησης της παραγωγικότητας, προστασίας του περιβάλλοντος, αλλά και συμμετοχής στα κέρδη και στα αποτελέσματα των επιχειρήσεων.(25), (47)

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι οι συμμετοχικοί θεσμοί στην Ελλάδα έχουν κάποιες ομοιότητες με κάποια συμμετοχικά σχήματα άλλων Ευρωπαϊκών χωρών. Ιδιαίτερα όσον αφορά τη συμμετοχή των εργαζομένων στα Διοικητικά Συμβούλια των Επιχειρήσεων. Υπάρχει επίσης μια επιφανειακή ομοιότητα με το δυαδικό συμμετοχικό σύστημα της Γερμανίας και της Ολλανδίας, αλλά στην ουσία τα δύο σχήματα είναι πολύ διαφορετικά. Δεν προέκυψαν επίσης ομοιότητες με τους συμμετοχικούς θεσμούς που υπήρχαν στην πρώην Γιουγκοσλαβία ή την Ουγγαρία όπως υποστηρίχθηκε ορισμένες φορές.

6. Η Σημερινή Κατάσταση

Οι θεσμοί συμμετοχής όπως παρουσιάστηκαν στα προηγούμενα φαίνεται πως έχουν οδηγηθεί, ιδιαίτερα μετά το 1988, σε αδιέξοδο.

Από νομική άποψη έγιναν δύο ουσιαστικές παρεμβάσεις, που έχουν αλλοιώσει ουσιαστικά την πρόθεση του αρχικού νομοθέτη. Η

πρώτη αφορά την αύξηση της συμμετοχής των εκπροσώπων του κράτους στα Διοικητικά Συμβούλια σε μια σειρά Δημοσίων Επιχειρήσεων όπως η ΔΕΗ και ο ΟΤΕ, όπου από 6 έγιναν 8.(32) Η δεύτερη αναφέρεται στην Αντιπροσωπευτική Συνέλευση Κοινωνικού Ελέγχου που με άρθρο σε πρόσφατο νόμο "οι αποφάσεις, γνωμοδοτήσεις, πράξεις και αρμοδιότητές της έχουν τη δύναμη και το χαρακτήρα της απλής συμβουλευτικής γνώμης...".(33)

Είναι προφανές πόσο ουσιαστικές είναι οι παραπάνω αλλαγές του θεσμικού πλαισίου. Η πρώτη αποδυναμώνει το ρόλο των εκπροσώπων των εργαζομένων και αυξάνει εκείνον του κράτους στις κοινωνικοποιημένες επιχειρήσεις. Η δεύτερη καθιστά την Αντιπροσωπευτική Συνέλευση Κοινωνικού Ελέγχου απλό συμβουλευτικό όργανο αίροντας μια σειρά νομικών και διοικητικών αδιεξόδων που είχαν δημιουργηθεί κατά καιρούς, αλλά αποδυναμώνοντας ένα θεσμό που η πολιτική εξουσία και ο νομοθέτης της εποχής είχαν περιβάλει με ουσιαστικές αρμοδιότητες.

Από την άποψη της λειτουργίας φαίνεται πως σήμερα σε όλες τις κοινωνικοποιημένες επιχειρήσεις λειτουργεί μόνο το μέρος εκείνο του θεσμού που αναφέρεται στη συμμετοχή των εργαζομένων στα Διοικητικά Συμβούλια. Οι ΑΣΚΕ δεν συνεδριάζουν, τα Κεντρικά Εργασιακά Συμβούλια δεν λειτουργούν, όπως δεν λειτουργούν και τα περιφερειακά όργανα όπως ορίζονται από τα αντίστοιχα Προεδρικά Διατάγματα.(7),(36)

Τα πολιτικά κόμματα, οι πολιτικές παρατάξεις και οι συνδικαλιστικές οργανώσεις ενώ φαίνεται πως αποδέχονται τα αδιέξοδα, επιμένουν στους θεσμούς συμμετοχής, προτείνουν τεχνικές μεταρρυθμίσεις, επιμέρους βελτιώσεις και διεύρυνση αρμοδιοτήτων. Δεν παίρνουν όμως πρωτοβουλίες για ένα ριζικό μετασχηματισμό τους και όταν αντιπροτείνουν νέα σχήματα, αυτό γίνεται χωρίς μελέτη της υπάρχουσας εμπειρίας, με κίνδυνο να αποδειχθούν και αυτά με τη σειρά τους εκτός πραγματικότητας. Ενα όμως είναι το γεγονός: Εκείνο που για πολλούς θεωρήθηκε κάποτε μια μεγάλη κατάκτηση είναι σήμερα κάτι πολύ αποδυναμωμένο και χωρίς ιδιαίτερη αξία και σημασία.(34),(35),(38)

7. Μια Επανατοποθέτηση σε Νέες Κατευθύνσεις

Η υπάρχουσα μέχρι σήμερα εμπειρία για τους θεσμούς συμμετοχής επιβάλλει μια αυστηρή τοποθέτηση απέναντί τους που να συνοδεύεται από σχήματα που να έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες επιτυχίας.

Οι θεσμοί συμμετοχής που δημιουργήθηκαν με το θεσμικό πλαίσιο του νόμου 1365/83 και τα Π.Δ. που ακολούθησαν, ενώ μπορούν να θεωρηθούν ότι υπήρξαν πρωτοπόροι για την εποχή τους, δεν μπόρεσαν να ανταποκριθούν στις ελπίδες των πολιτών, της κοινής γνώμης και των εργαζομένων. Δεν μπόρεσαν να συμβάλλουν στην καλύτερη οργάνωση και λειτουργία, στην παροχή καλύτερων υπηρεσιών ή στην αύξηση της αποτελεσματικότητας και της παραγωγικότητάς τους των Δημοσίων Επιχειρήσεων που εφαρμόστηκαν. (7), (26), (40)

Η μη επιτυχία των θεσμών οφείλεται σε πολλούς λόγους. Δεν λήφθηκε σοβαρά υπόψη η έλλειψη παράδοσης της χώρας σε συμμετοχικούς θεσμούς και η ανάγκη σταδιακής εισαγωγής τους σε αρμονία με προϋπάρχουσες πρακτικές και συνήθειες. Το νομικό πλαίσιο ήταν ασαφές, η έκταση εφαρμογής του ήταν πολύ μεγάλη και η ύπαρξη δύο σωμάτων (ΔΣ και ΑΣΚΕ) με ανταγωνιστικές αρμοδιότητες, οδήγησε σε αδιέξοδα και σε εξουδετέρωση του ενός εκ των δύο. Η έλλειψη μιας παράλληλης πολιτικής εκσυγχρονισμού οδήγησε σε επανάληψη γνωστών καταστάσεων και αποτελεσμάτων. Η δημιουργία δύο παράλληλων δομών εκπροσώπησης των εργαζομένων αντί ανταγωνιστικών σχέσεων οδήγησε σε σύγχυση αρμοδιοτήτων.

Μια οποιαδήποτε προσπάθεια επανατοποθέτησης των θεσμών συμμετοχής πρέπει να κινηθεί στις εξής κατευθύνσεις:

1. Την ανάγκη όπως οι Δημόσιες Επιχειρήσεις λειτουργήσουν ως οικονομικές μονάδες με βάση κριτήρια παραγωγικότητας και αποτελεσματικότητας, με βάση δηλαδή τις αρχές και μεθόδους της σύγχρονης οικονομικής και διοικητικής επιστήμης, που προβλέπουν εκτεταμένες διαδικασίες συμμετοχής με βάση τους στόχους και τις στρατηγικές επιδιώξεις τους. Αυτό σημαίνει μια βαθύτατη μεταρρύθμιση του Δημόσιου Τομέα υπό το φως των εξελίξεων και των αλλαγών που πραγματοποιούνται στην παγκόσμια οικονομία. Μια μεταρρύθμιση που θα επηρεάσει το μέγεθος, την έκτασή του και θα τοποθετήσει σε νέα βάση τις σχέσεις του Δημόσιου και του Ιδιωτικού τομέα της οικονομίας της χώρας μας.

2. Την ανάγκη για την ύπαρξη και στη χώρα μας συναινετικών διαδικασιών, διαδικασιών σύγκλισης απόψεων και διαλόγου.

3. Τις ιδιαιτερότητες που παρουσιάζουν οι επιχειρήσεις ανάλογα με το αντικείμενο στο οποίο αναπτύσσουν δραστηριότητα, αλλά και τις εμπειρίες και συνήθειες που υπάρχουν στο εσωτερικό τους.

4. Τη συσσωρευμένη θετική και αρνητική εμπειρία από την εφαρμογή των θεσμών μέχρι σήμερα.

5. Τη μεγάλη εμπειρία που υπάρχει στις χώρες της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και τις τάσεις και τους προβληματισμούς που αναπτύσσονται συνεχώς στο εσωτερικό της, όπως και τη δυναμική και τις προοπτικές που υπάρχουν στις διάφορες κοινοτικές οδηγίες και αποφάσεις.

6. Ως προς το σχήμα συμμετοχής αυτό καθαυτό, η ακόλουθη πρόταση φαίνεται πως θα μπορούσε να ταιριάζει ως κατεύθυνση καλύτερα στις Ελληνικές Δημόσιες Επιχειρήσεις, με βασική όμως προϋπόθεση του προηγούμενου όρους:

α. Συμμετοχή στο ΔΣ, που αποτελείται από επτά μέλη, εκπροσώπων των εργαζομένων και εκπροσώπων των μετόχων σε αναλογία δύο προς πέντε.

β. Η Αντιπροσωπευτική Συνέλευση αποτελείται από εννέα μέλη. Σε αυτήν συμμετέχουν δύο εκπρόσωποι των εργαζομένων, δύο εκπρόσωποι των μετόχων και πέντε εκπρόσωποι κοινωνικών ομάδων και οργανώσεων που αντιπροσωπεύουν θεσμούς ή σχετίζονται με το αντικείμενο της επιχείρησης. Το όργανο αυτό έχει αποφασιστικό ή/συμβουλευτικό χαρακτήρα και ασχολείται μόνο με θέματα πολιτικών στα μεγάλα ζητήματα της επιχείρησης και με θέματα στρατηγικής. Στην πρώτη περίπτωση συμμετέχουν πρόσωπα όπως ο Πρόεδρος της ΓΣΕΕ, του ΣΕΒ κ.λπ. και το όργανο συμπίπτει με τη συνέλευση των μετόχων.

Τα εργασιακά συμβούλια είναι τριμελή και ασχολούνται με θέματα αύξησης της παραγωγικότητας και οργάνωσης της επιχείρησης με συμβουλευτική γνώμη.

δ. Υπάρχουν εκπρόσωποι των εργαζομένων σε συμβούλια ή επιτροπές υγιεινής και ασφάλειας, ασφάλισης, αύξησης της παραγωγικότητας και αλλαγής τεχνολογίας.

Εμπειρίες
 (Επιχειρήσεις)
 και το μερικό
 εισέπραξι
 για τη
 Α.Ε.

ΠΙΝΑΚΑΣ 17

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΚΛΟΓΩΝ ΓΙΑ ΤΑ ΟΡΓΑΝΑ ΤΩΝ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΜΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

		%			
		1983*	1985	1988	1992
ΔΕΗ	ΠΑΣΚΕ (ΠΑΣΟΚ)	37.82	47.74	36,66	41.42
	ΔΕΕ (ΝΔ)	44.38	38.56	37,66	47.00
	ΕΣΚ (ΚΚΕ)	14.38	10.07	17,74	5.31
	ΔΑ (ΚΚΕεσ.)	2.80	1.50	-	5.00
	Άλλοι	-	-	7,94	1.24
ΟΤΕ	ΠΑΣΚΕ (ΠΑΣΟΚ)	42.89	48.90	36.22	45.50
	ΔΑΣΠΕ (ΝΔ)	38.70	35.50	37.61	36.10
	ΕΣΚ (ΚΚΕ)	10.15	12.60	12.90	8.60
	ΣΠΕΑ (ΚΚΕεσ.)	3.05	3.00	-	-
	Άλλοι	5.18	1.00	13.27	9.80
ΟΣΕ	ΠΑΣΚΕ (ΠΑΣΟΚ)	44.61	51.30	46.34	
	ΔΗΚΙΣ (ΝΔ)	38.34	30.15	33.58	
	ΔΕΣΚ (ΚΚΕ)	15.47	17.22	-	-
	ΑΣΥΠ (ΚΚΕεσ.)	0.56	1.58	-	
	Άλλοι			15.40	
ΕΛΤΑ **	ΠΑΣΚΕ (ΠΑΣΟΚ)	57.00	54.00	50.00	
	ΔΑΚΕ (ΝΔ)	26.00	28.00	45.00	-
	ΔΣ (ΚΚΕ)	13.00	10.00	5.00	
	Άλλοι	4.00	8.00	-	
ΕΥΔΑΠ	ΠΑΣΚΕ (ΠΑΣΟΚ)	48.00		47.46	
	ΔΑΚΕ (ΝΔ)	34.00	-	36.80	-
	ΑΕ (Αριστερά)	18.00		15.60	

* Για την εκλογή των γνωμοδοτικών επιτροπών αναδιοργάνωσης των Επιχειρήσεων Δημοσίου Χαρακτήρα ή Κοινής Ωφέλειας.

** Ποσοστά κατά προσέγγιση.

ΠΙΝΑΚΑΣ 18

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΚΛΟΓΩΝ ΣΕ ΕΘΝΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

		%				
		1981	1985	1988	1989	1990
ΠΑΣΟΚ		48,1	45,8	39,1	40,7	38,6
ΝΔ		35,9	40,9	44,3	46,2	46,9
ΚΚΕ		10,9	9,9	-	-	-
ΚΚΕ εσ.		1,3	1,8	-	-	-
ΣΥΝ		-	-	13,1	11,0	10,0
ΔΗΑΝΑ		-	-	1,0	-	0,7
Οικολ.		-	-	-	0,6	0,8
Άλλοι		3,8	1,6	2,5	1,5	3,0

ε. Στα παραπάνω μπορούν να συμμετέχουν κατά ένα ποσοστό μέχρι και 50% εκπρόσωποι των συνδικαλιστικών οργανώσεων.

στ. Το σχήμα θα είναι απολύτως αποκεντρωμένο και δεν πρέπει ως προς τη λειτουργία του να εξαρτάται από κανένα Υπουργείο. Θα είναι μια εσωτερική υπόθεση της κάθε επιχείρησης.

Τα παραπάνω μπορούν να ισχύουν σε όσες δημόσιες επιχειρήσεις δεν υπάρχει συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα. Στην περίπτωση που υπάρχει, όπως είναι πολύ πιθανό ότι θα συμβεί σε πολλές από αυτές, τότε η συνέλευση των μετόχων θα είναι σύμφωνα με το νομικό καθεστώς που διέπει τις ΑΕ και θα υπάρχει υπερκομματική επιτροπή, υπεύθυνη για τα θέματα των ρυθμίσεων και την τήρηση των κανόνων. Η ύπαρξη της Αντιπροσωπευτικής Συνέλευσης σε αυτήν την περίπτωση θα έχει καθαρά συμβουλευτικό χαρακτήρα.

8. Βιβλιογραφία

- (1) Νόμος 1365, "Κοινωνικοποίηση των Επιχειρήσεων Δημόσιου Χαρακτήρα ή Κοινής Ωφέλειας", Εφημερίς της Κυβερνήσεως, 22.6.83.
- (2) Γ.Δ.Κουκιάδης, "Βασικοί Εργατικοί Νόμοι", Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1986.
- (3) Π.Ντούσκος, "Η Κοινωνικοποίηση", Gutenberg, Αθήνα, 1988.
- (4) Προεδρικά Διατάγματα 57, 58, 59, 295, 488, 60, 61, "Δομή, Ρόλος και Τρόπος Διοίκησης και Λειτουργίας των Κοινωνικοποιημένων Επιχειρήσεων ΔΕΗ, ΟΤΕ, ΟΣΕ, ΕΛΤΑ, ΕΥΔΑΠ, ΟΑΘ και ΟΥΘ", Εφημερίς της Κυβερνήσεως, 21.2.85, 26.8.86, 23.12.87 και 9.2.88 αντίστοιχα.
- (5) Γ.Κουκουλές, "Για μια Ιστορία του Ελληνικού Συνδικαλιστικού Κινήματος: Εισαγωγή στην Παιδαγωγική της Ιστορικής Ερευνας", Οδυσσέας, Αθήνα, 1983.
- (6) Α.Μητρόπουλος, "Οι Εργασιακοί Θεσμοί στην Ελλάδα", Σάκκουλας, Αθήνα, 1985.
- (7) Δ.Παπούλιας, "Ο Δημόσιος Τομέας σε Κρίση", Γνώση, 1991.
- (8) Κ.Βαΐτσος-Α.Γιαννίτσης, "Τεχνολογικός Μετασχηματισμός και Οικονομική Ανάπτυξη", Gutenberg, Αθήνα, 1987.
- (9) Ν.Μουζέλης, "Νεοελληνική Κοινωνία: Οφεις Υπανάπτυξης", Εξάντας, Αθήνα, 1978.
- (10) Κ.Τσουκαλάς, "Κράτος, Κοινωνία, Εργασία και Μεταπολεμική Ελλάδα", Θεμέλιο, Αθήνα, 1986.
- (11) Ν.Βερναρδάκης, "Το Τραίνο της Ανάπτυξης και η Ελλάδα του Πέμπτου Kondratiev", Παπαζήσης, Αθήνα, 1988.
- (12) Γ.Κραβαρίτου-Μανιτάκη, "Η Συμμετοχή των Εργαζομένων στις Ελληνικές Επιχειρήσεις", Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη, 1986.
- (13) Γ.Κραβαρίτου-Μανιτάκη, "Παραγωγικότητα και Κοινωνικός Ελεγχος, το Αναγκαίο Θεσμικό Πλαίσιο", Συμπόσιο ΚΕΔΕΟ, Αθήνα, 14-15.9.88.
- (14) "Ημερίδα για την Κοινωνικοποίηση", έκδοση ΥΠΕΘΟ, Αθήνα, ΥΠΕΘΟ, 1987.
- (15) Δ.Τσιρίγος, "Άρθρα για την Κοινωνικοποίηση", Δημόσιος Τομέας 5, 1985 - 10,12, 1986.
- (16) Ν.Μπατιστάτος, "Η Δεύτερη Περίοδος της ΑΣΚΕ στη ΔΕΗ", Δελτίο ΤΕΕ, 1410, Απρίλιος 1986.

- (17) Π.Λάμπρος, "Παραγωγικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος", Συμπόσιο ΚΕΔΕΟ, Αθήνα, 14-15.9.88.
- (18) Ομιλία του τότε Υπουργού Εθνικής Οικονομίας Γ.Αρσένη στις Γνωμοδοτικές Επιτροπές, Ξενοδοχείο Πάρκ, 9.11.83.
- (19) Γ.Γ.ΔΕΚΟ, "Κείμενα και Μελέτες για την Αναδιοργάνωση των Δημοσίων Επιχειρήσεων και Οργανισμών", Αθήνα, ΥΠΕΘΟ, 1985-1987.
- (20) J.Pipcorn, "The Legal Framework of Employee Participation Methods at National and International Level and Particularly within the European Community", Economic and Industrial Democracy, vol.1, 1980, 99-123.
- (21) European Trade Union Institute, "The Trade Union Movement in the Federal Republic of Germany, Italy, Spain, Belgium and France", Brussels, 1985, 1986, 1987.
- (22) Συνδικαλιστική Επιθεώρηση, "Τα δύο χρόνια της ΑΣΚΕ", Οκτώβριος 1988.
- (23) Κρατικός Προϋπολογισμός, Εισηγητική Έκθεση, 1988.
- (24) Θ.Κουτρούκης, "Η Συμμετοχή των Εργαζομένων της Ελλάδας", Ειδική Εκδοτική, Αθήνα, 1989.
- (25) Γ.Π.Σπυρόπουλος, "Συμμετοχή των Εργαζομένων στην Τεχνολογική Αλλαγή, η Ελληνική Εμπειρία", Συνδικαλιστική Αλλαγή, Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1991.
- (26) S.K.Lioukas-D.B.Papoulias, "The Effectiveness of Public Enterprises in Greece", in J.Heath (Ed.), Public Enterprises at the Crossroads, Routledge, London, 1990.
- (27) Κ.Σημίτης, "Σκέψεις για το Ρόλο-Σκοπό των Δημοσίων Επιχειρήσεων", Ημερίδα ΚΕΔΕΟ, 23.5.86.
- (28) Κ.Σημίτης, "Η Πολιτική της Οικονομικής Σταθεροποίησης", Γνώση, Αθήνα, 1989.
- (29) Γ.Κουλής, "Η Συμμετοχή των Εργαζομένων και η Ευρωπαϊκή Κοινότητα", Ενημερωτικό Δελτίο Ινστιτούτου Εργασίας ΓΣΕΕ, Τ.11, Ιανουάριος 1991.
- (30) Δελτίο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, "Καταστατικό της Ευρωπαϊκής Εταιρείας", Συμπλήρωμα 5/89, Λουξεμβούργο, 1990.
- (31) Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, "Ευρωπαϊκή Ένωση, η Συνθήκη του Μάαστριχτ", Αθήνα, 1992.

- (32) Νόμος 1892 "Για τον Εκσυγχρονισμό και την Ανάπτυξη και άλλες Διατάξεις", Εφημερίς της Κυβερνήσεως, 31.7.90.
- (33) Νόμος 2065, "Αναμόρφωση της Αμεσης Φορολογίας και άλλες Διατάξεις", Εφημερίς της Κυβερνήσεως, 30.6.92.
- (34) ΠΑΣΚΕ, "Κοινωνικοποίηση, Εμπειρίες-Προοπτικές-Προτάσεις", Αθήνα, 1988.
- (35) Συμβούλιο Οικονομικής Πολιτικής του Συνασπισμού, "Προοδευτικός Εκσυγχρονισμός, Απάντηση στην Πολιτική των Ιδιωτικοποιήσεων", Αθήνα, 1992.
- (36) Ε.Δεϊρμετζόγλου, "Η Κοινωνικοποίηση στις Νέες Συνθήκες. Συνέντευξη με τον Π.Ιωαννίδη", Δημόσιος Τομέας, 63, Δεκέμβριος 1990.
- (37) Χ.Τζεκίνης, "Η Συμμετοχή των Εργαζομένων στις Δημόσιες Επιχειρήσεις", Δημόσιος Τομέας, 67, 1991.
- (38) ΠΑΣΟΚ, "Σχέδιο Κυβερνητικού Προγράμματος", Τομέας Προγραμματισμού, Αθήνα, 1992.
- (39) Α.Μητρόπουλος, "Συνδικάτα και Εξουσία στην Δ.Ευρώπη", Αθήνα, Σάκκουλας, 1985.
- (40) D.B.Papoulias-S.K.Lioukas, "Participation in the Management of Public Enterprises: Experience from Greek Utilities", Conference on Public versus Private Enterprises, International Centre for Research and Information on the Public and Cooperative Economy (CIRIEC), Liege, April 4-5, 1991.
- (41) Ι.Πάσιος, "Κοινωνικοποίηση: Θεσμικό Πλαίσιο, Στόχοι, Προοπτικές", Δελτίο Τύπου Νο 2, Κεντρικό Εργασιακό Συμβούλιο ΕΥΔΑΠ, Μάϊος 1989.
- (42) Β.Δ. "Περί Οργάνωσης της Διοικήσεως της ΔΕΗ", Εφημερίς της Κυβερνήσεως 28.1.51 και Β.Δ. 103 "Περί της Αρμοδιότητας και Λειτουργίας της Αντιπροσωπευτικής Συνελεύσεως της ΔΕΗ", Εφημερίς της Κυβερνήσεως 31.1.69.
- (43) N.Diamadourous, "Politics and Culture in Postauthoritarian Greece: An Interpretation", unpublished manuscript, 1991.
- (44) N.Mouzelis, "Politics in the Semi-periphery: Early Parliamentarism and Late Industrialisation in the Balkans and Latin America", Macmillan, London, 1986.
- (45) M.Spourdalakis, "The Rise of the Greek Socialist Party", Routledge, London, 1988.

- (46) Th.Kariotis (Ed.), "The Greek Socialist Experiment", Pella Publishing Co., NY, 1992.
- (47) F.Heller (Ed.), "International Handbook of Participation in Organizations", Oxford University Press, Oxford, 1986.
- (48) Νόμος 1767, "Συμβούλια Εργαζομένων και άλλες Εργατικές Διατάξεις-Κύρωση της 135ης Διεθνούς Σύμβασης Εργασίας", Εφημερίς της Κυβερνήσεως 6.4.88.
- (49) Θεωρία και Πράξη, "Αφιέρωμα στην Κοινωνικοποίηση", Τεύχος 3, 1986.